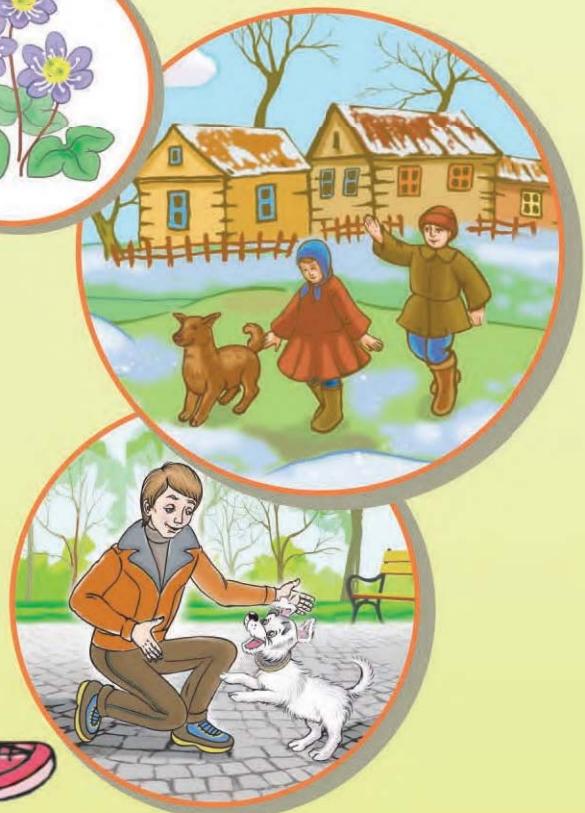

Шляхі да поспехаў і шчасця,
Жыцця дзівосны кожны міг
Вучоба дорыць нам, і праца,
І мудрасць сонечная кніг.

Каб сумаваць не мець нагоды,
Не памыляцца анідзе,
Сябруйце з кнігаю заўсёды,
Чытайце кнігу кожны дзень.

Міхась Пазнякоў.

Я рыхтую пераказ твора так:

1. Уважліва чытаю твор.
2. Дзялю тэкст на часткі.
3. Чытаю частку, вызначаю ў ёй асноўнае.
4. Пераказваю падзеі прачытанай часткі твора.
Так пераказваю кожную частку.
5. Перачытваю твор і пераказваю яго цалкам.

Каб прачытаць твор выразна, я:

1. Чытаю твор, звяртаю ўвагу на знакі прыпынку. Раблю, дзе трэба, паўзы.
2. Уяўляю, пра што ў ім гаворыцца.
3. Назіраю, якія пачуцці выказываюцца ў творы.
4. Шукаю патрэбныя інтанацыі, каб іх перадаць.
5. Перачытваю твор гучна і выразна.

Н. У. Антонава, І. А. Буторына, Г. А. Галяш

Літаратурнае чытанне

Вучэбны дапаможнік для **2** класа
ўстаноў агульной сярэдняй адукацыі
з рускай мовай навучання

У дзвюх частках

Частка 2

*Дапушчана
Міністэрствам адукацыі
Рэспублікі Беларусь*

2-е выданне

Мінск

Нацыянальны інстытут адукацыі
2021

УДК 821.161.3.09(075.2=161.1)

ББК 83.3(4Беи)я71

A72

Рэцэнзыенты:

дацэнт кафедры беларускага і рускага мовазнаўства факультета пачатковай адукацыі ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт імя Максіма Танка», кандыдат педагогічных навук *Н. М. Антановіч*;

метадычнае аб'яднанне настаўнікаў пачатковых класаў дзяржаўной установы адукацыі «Пачатковая школа № 103 г. Мінска» (настаўнік пачатковых класаў вышэйшай катэгорыі *А. У. Івановіч*)

Умоўныя абазначэнні:

— гутарым па тэме твора;

— вызначаем значэнне слоў;

— выконваем творчае заданне;

— азбука ветлівасці;

— чароўная скаarbonка.

ISBN 978-985-594-785-2 (ч. 2)

ISBN 978-985-594-783-8

© Антонава Н. У., Буторына І. А.,
Галяш Г. А., 2016

© Афармленне. НМУ «Нацыянальны
інстытут адукацыі», 2016

Пра подзвігі марыць хлапчук,
На мару з дзяцінства раўняеца —
Усё пачынаеца з рук,
З работы ўсё пачынаеца.

Мікола Маляўка.

УРОКІ ЖЫЦЦЯ

Сябра за гроши не купіш.

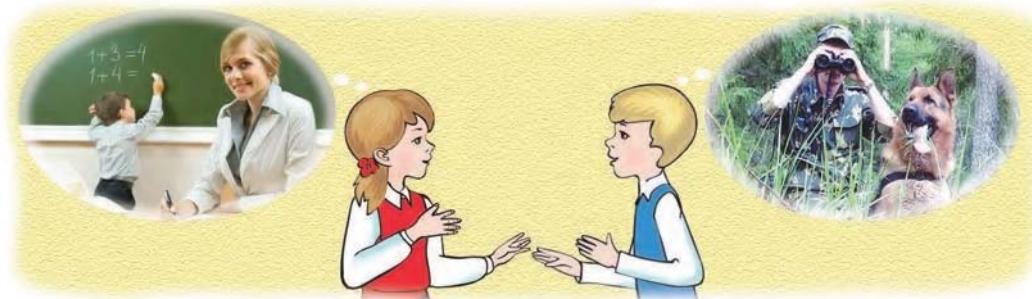
Пры сонейку цёпла, пры маці добра.

Праца не паганіць чалавека,
а корміць, і поіць, і вучыць.

З народнага.

УСЁ СВОЙ ЧАС МАЕ

— Ведаеш, Лянок, я вось пра што разва-
жаю. Мы вучымся ўжо ў другім класе. І я
кожны дзень з задавальненнем іду ў школу.
Як ты думаеш чаму?

— Таму, Васілінка, што табе, як і мне,
цікава вучыщца. Гэта ж так цудоўна — кож-
ны дзень даведвацца пра штосьці новае!

— Гэта правільна. Я вырашыла: калі вы-
расту, абавязкова буду працаваць у школе
настаўніцай.

— А я буду, як мой тата, афіцэрам-пагра-
нічнікам.

Блукáць — доўга хадзіць у пошуках чаго-
небудзь.

Клóпат — *рус.:* забота.

Надакúчыла — больш не хочацца.

Паслухайце верш. Як вы думаеце, кім хоча
стаць хлопчык?

Хлопчык і лётчык

Янка Купала

— Мой мілыш таварыш, мой лётчык,
Вазьмі ты з сабою мяне!
Я — ведай — вялікі ўжо хлопчык
І ўмею ўжо лётаць у сне.

Мне мама сягоння казала,
Што стукнула мне ўжо сем год.
Табе гэта, можа, і мала,
А мне лящець толькі ў палёт.

Мне ўжо надакучыла дома —
У дзіцячы хадзі адно сад,
А так паглядзеў бы, вядома,
На іншы парадак і лад.

Вазьмі ж мяне, лётчык, хачу я
Пабыць у людзях, паглядзець,
Як месяц на небе начуе,
Як блукае ў лесе мядзведзь,
Як свецяцца начкаю зоры,
А днём не відаць іх чаму,

Як рэчкі ў далёкія моры
Ўлетку плывуць і ўзіму.

На моры зірнуць хоць раз вокам,
Як ходзяць па іх караблі,
Лящеці далёка, высока
Ды так пабываць і ў Крамлі...

Вось гэтак у добрым здароўі
Мы будзем лящець і лящець.
Вазьмі ж мяне, лётчык, з сабою,
Не будзеш ты клопату мець!

1. З якімі словамі хлопчык звяртаецца да лётчыка?
2. Чаму ён лічыць лётчыка сваім таварышам?
3. Пра што марыць хлопчык? Прачытайце.
4. Што абяцае хлопчык лётчыку?
5. Падрыхтуйцеся і прачытайце верш выразна.

✿ Прачытайце загадкі. Пра якія прафесіі ў іх гаворыцца?

1. Да зорак паляцеў, на зямлю
з-за воблакаў глядзеў,
сонца абагнаў —
зноў на зямлю стаў.

2. Краіна ведаў існуе.

Мне люба адкрываць яе
дзяўчынкам, хлопчыкам штораз,
ведучы іх з класа ў клас.

ў а Т с а Н
н і к

3. Ніколі я не абміну,

людзей увагай ахінú.

Калі дзе штосьці забаліць,
хваробу буду я лячыць.

р о д
т а к

Паслухайце верш і адкажыце на пытанне,
заключанае ў назве твора.

Хто пачынае дзень?

Эдзі Агняцвет

Раней за ўсіх устаў шафёр,

Пабег да гаража.

Не любіць соннай цішыні

Гарачая душа!

Устане рана хлебапёк,
Адчуе смачны пах,
І пойдзе жытні свежы хлеб
З румянцам на шчаках.

Па-свойму радуе маляр
Прыроду і людзей:
Прыносіць колеры вясны
Вясёлы чарадзей.

Спытайся ў сонца і зямлі,
Спытайся ў чыстых рэк:
— Хто пачынае новы дзень?
— Рабочы чалавек.

1. Які настрой выклікаў у вас гэты верш?
2. Пра якія прафесіі гаворыць аўтар?
3. Чаму аўтар гаворыць, што новы дзень пачынае рабочы чалавек?
4. Прачытайце верш выразна.

Раскажыце аб прафесіях сваіх бацькоў.

ДОБРАГА НІКОЛІ НЕ ЗАМНОГА

— Добры дзень, Васілінка! Добрага табе здароўя! Я так рады бачыць цябе! Як твае справы? Як настроі?

— Прывітанне, Лянок! І я рада цябе бачыць! Што гэта ты сёння такі ветлівы?

— Таму што я прачытаў верш «Чатыры пажаданні».

 Апаўдня — у сярэдзіне дня.

 Паслухайце верш. Пра якія чатыры пажаданні гаворыць аўтар?

Чатыры пажаданні

Васіль Вітка

Добра, калі ты змалку
Можаш вітаць людзей.
Раніцай: — Добрага ранку!
І апаўдня: — Добры дзень!

Увечары пры сустрэчы
Знаёмым сказаць:
— Добры вечар!
А соннаму сонейку нанач
І ўсім добрым людзям:
— Дабранач!

1. Якімі словамі вітаюцца людзі раніцай? Апаўдня? Увечары? Якое пажаданне выказваюць нанач?
2. Як называюць чалавека, які ўжывае слова ветлівасці?
3. Прачытайце верш выразна.

Ветлівы чалавек умее паводзіць сябе ў розных сітуацыях. Пакажыце, як трэба паводзіць сябе ў прапанаваных сітуацыях.

1. Сустракаем гасцей.
2. Прыходзім раніцай у клас.
3. Развітваемся пасля ўрокаў.
4. Ідзём увечары адпачываць.

Прачытайце прыказкі. Раствумачце, як вы іх разумееце. Якое слова аб'ядноўвае сэнс гэтых прыказак?

- Сам добры — людзі добрыя.
- Добраму чалавеку ўсюды добра.
- Добры чалавек і сабакі дражніць не будзе.

Мáцаючы — *рус.:* ощупывая.

Спрачáща — *рус.:* спорить.

Суцéльны — *тут:* няспынны.

Паслухайце апавяданне. Адкажыце на пытанне аўтара.

Хто самы добры?

Аляксей Якімовіч

Калі пешаходнага перахода на гулкай гарадской вуліцы паспрачаліся сябры-трэця-класнікі Ваня, Пеця і Алесь.

— Я самы добры, — сказаў Ваня. — Я вельмі шкадую старых людзей. Яны часта такія бездапаможныя!

— Я самы добры, — не пагадзіўся з Ванем Пеця. — Я вельмі шкадую адзінокіх старых людзей. Ім іншы раз пагаварыць няма з кім.

— Я самы добры... — пачаў Алесь.

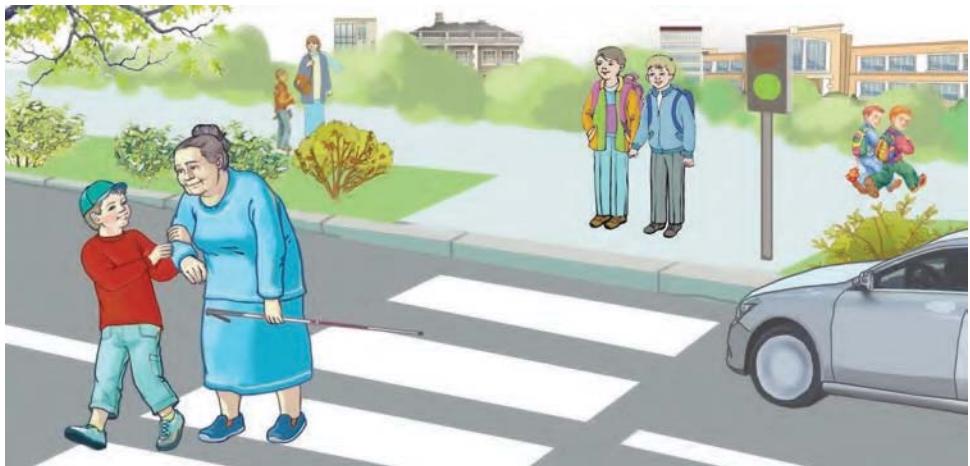
Але Ваня перапыніў яго:

— Ты лепей памаўчы. Учора задачу па матэматыцы не даў спісаць. З-за цябе перад настаўніцай прыйшлося апраўдвацца.

— Так, так, — падтакнуў Пеця.

— Самому трэба рашаць задачы. Будзеш спісваць — ніколі матэматыку не вывучыш, — ціха прамовіў Алесь.

З-за рога дома, мацаючы металічным кіем дарогу, выйшла сівая жанчына і накіравалася на пешаходны пераход.

А па дарозе суцэльным патокам машыны імчацца, злосна гудзяць.

— Куды яна ідзе? — усклікнуў Ваня. — Зялёны агонь святлафора яшчэ не загарэўся.

— У яе кепскі зрок! — здагадаўся Пеця. — Мама неяк казала, што людзі з кепскім зрокам заўжды ходзяць з кійком.

Стаяць Ваня і Пеця, дзівяцца. А Алесь падбег да жанчыны і дакрануўся да яе рукі.

— Пачакайце, не пераходзьце дарогу! Зараз я вас перавяду. Вы мне дазволіце?

Жанчына павярнула галаву да хлопчыка і ўсміхнулася. Калі б яна чула нядаўньюю спрэчку, то, напэўна, здагадалася б, хто тут самы добры. І вы здагадаліся?

1. У якім класе вучыліся хлопчыкі? Аб чым яны спрачаліся?
2. Чаму Ваня і Пеця лічылі сябе самымі добрымі?
3. Чаму Ваня перапыніў Алеся?
4. Што зрабілі хлопчыкі, калі жанчына накіравалася на пешаходны пераход? Прачытайце.
5. Хто сапраўды быў самы добры? Чаму?
6. Падрыхтуйце выразнае чытанне па ролях.

СКАЗАЦЬ ЛЁГКА, ЗРАБІЦЬ ЦЯЖКА

Прачытайце і адгадайце загадку.

Без яго жыщё — самота,
Ён — надзея і пяшчота,
І памочнік ён, і брат,
Хай у нас іх будзе шмат.

Miħasъ Pазnяkoў.

c a b
я p

❖ Каго можна назваць сапраўдным сябрам? Выберыце патрэбныя слова для адказу: *справядлівы, верны, клапатлівы, скватны, здрадлівы, вынаходлівы, надзейны.*

Прачытайце прыказку. Як вы яе разумееце?

○ Скажы мне, хто твае сябры, я скажу, хто ты сам.

Кéмлівы — здагадлівы.

Кішéнь — *rus.*: карман.

Лáсавацца — есці што-небудзь смачнае.

Насúпіцца — нахмурыць бровы.

Пакаштаваць — паспрабаваць на смак, паспытаць.

Паслухайце апавяданне. Ці можна назваць хлопчыкаў сябрамі?

Куплённая груша

Іван Муравейка

Змітрок выйшаў на вуліцу, сеў на лаўку і дастаў з кішэні грушу: вялізную, салодкую, як цукерка, і духмянью, як... Змітрок ніяк не мог прыдумаць, якой духмянай была яго груша. Тата казаў, што такіх груш ва ўсёй вёсцы няма і што за іх можна ўзяць багата грошай.

Да Змітрака падсеў яго сябра Юрка, які жыў у суседній хаце.

— Смачная?

— Яшчэ пытаеш, — адказаў Змітрок. — Смачнейшая, чым ананас.

— А ў нас толькі кіслая яблыня ды сліва...

Змітрок быў хлопчыкам кемлівым і здагадаўся, на што намякае Юрка.

— Захацелася грушы?

— Ага...

Змітрок ужо засунуў руку ў кішэню, дзе ляжалі яшчэ дзве грушы, але, успомніўшы татавы слова пра грошы, насупіўся.

— Давай тысячу рублёў — і я дам табе самую большую грушу, — прапанаваў Змі-

трок. Ён дакладна не ведаў: тысяча — гэта багата ці мала, але часта чуў такую лічбу і таму назваў яе.

А Юрку так хацелася пакаштаваць цудоўную грушу, аж слінкі пацяклі, і ён пабег дадому прасіць у мамы грошай. Мама нічога не сказала, толькі пакруціла галавой і дала сыну зеленаватую паперку. Юрка заўважыў, што маму нешта засмуціла.

Груша сапраўды была вялікая, як гусінае яйка, і ледзь не лопалася ад соку. Юрка адкусіў кавалачак, разжаваў, але асаблівай асалоды не адчуў. І наогул яму чамусьці расхацелася ласавацца Змітраковай грушай. І ён кінуў яе ў крапіву.

Пайшоў да сваёй яблыні, знайшоў у траве апалы яблык і з'еў яго. На дзіва смачны трапіўся. Да Змітрака Юрка не вярнуўся.

А Змітрок пасядзеў-паядзеў адзін, дастаў з кішэні трэцюю грушу і таксама кінуў яе ў крапіву.

1. За каго вам было сорамна, калі чыталі тэкст?
Патлумачце.

2. Чаму Змітрок прапанаваў купіць у яго грушу, а не падзяліўся з Юркам па-сяброўску?
3. Што зрабіла мама, калі пачула просьбу сына?
4. Чаму Юрку расхацелася ласавацца грушай?
5. Як вы думаеце, чаму кіслы яблык здаўся хлопчыку смачнейшым за салодкую грушу?
6. Што зрабіў Змітрок з апошняй грушай? Чаму?
7. Каго можна назваць сапраўднымі сябрамі?

 Паразважайце, як паступілі б у такой сітуацыі сапраўдныя сябры. Пачніце пасля слоў:

- Захацелася грушы?
- Ага...

 Прачытайце прымаўку. Як вы яе разумееце?

- Не так лёгка зрабіць, як сказаць.

 Вандроўнікі — *рус.*: путешественники.
Зáсень — месца, зацененае чым-небудзь ад прамянёў сонца.
Краплісты (дождж) — дождж, які ідзе буйнымі кроплямі.
Слімáк — *рус.*: улитка.
Страхá — *рус.*: крыша.

Паслухайце верш. Ці выканоў жук сваё абяцанне?

Жук і слімак

Максім Танк

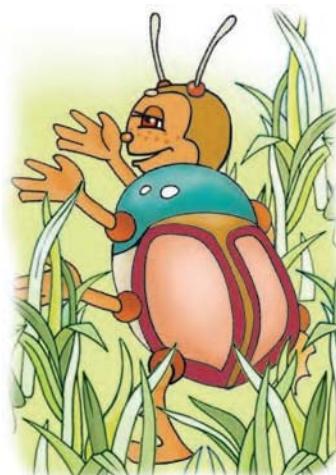

Прыгожым летнім ранкам
На лузе за сялом
Сустрэўся жук аднойчы
З рагатым слімаком.

— Здарова! — жук вітае. —
Куды, браток, ідзеш
І з ракавіны хатку
Нашто з сабой нясеш?

Абцёр слімак пот з твару,
Гаворыць так жуку:
— Нямала перажыць мне
Прыйшлося на вяку.

То сцюжа, то марозы,
То навальніца, дождж,
То, часам, у дарозе
Захопіць змрок і нач, —

Шукай тады начлегу
Пад нейкім пад кустом...
Гавораць яны гэтак
І раптам чуюць — гром.

Ударыў дождж краплісты.
І жук пабег шукаць
Дзе ў засені цяністай
Шырокага лістка.

Але на цэлым лузе
Няма страхі нідзе,
І мокры, ледзь жывы ён
Да слімака ідзе.

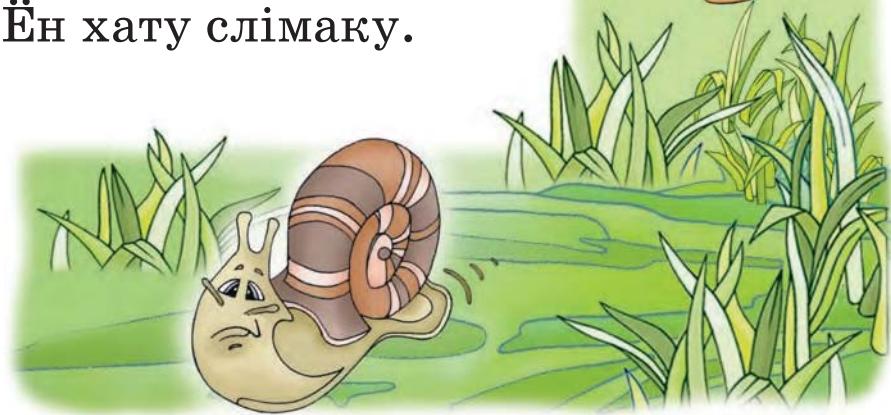
— Пусці, браток, пагрэцца,
Змок дужа на лугу,
Насіць за гэта хатку
Табе дапамагу.

У ракавіне шчыльнай
Вандроўнікі сядзяць.
І нават дождж краплісты
Не зможа іх дастаць.

Але мінулі хмары,
І сонца ўсталала зноў,
Жук хату слімакову
Пакінуў і пайшоў.

Забыўся пра нягоды
І не наўме жуку,
Што абяцаў паднесці
Ён хату слімаку.

1. Пра што запытаўся жук у слімака пры сустрэчы?
2. Што паабяцаў жук слімаку, калі той схавае яго ад дажджу?
3. Ці стрымаў жук сваё слова? Прачытайце.
4. Каго можна назваць спагадлівым, а каго — няўдзячным?
5. Выразна прачытайце верш па ролях.

ПРЫ СОНЕЙКУ ЦЁПЛА, ПРЫ МАМЦЫ ДОБРА

Адгадайце загадку.

○ Хто самы даражэйшы на свеце?

Якое свята адзначаецца ў пачатку сакавіка?

Раскажыце, як вы віншуеце сваіх мам са святам. Якімі словамі вы называеце сваю маму?

Гай — невялікі, часцей лісцевы лес.

Зарáначка — зорка.

Лáшчыць — *rus.*: ласкает.

Прачытайце назvu верша. Пра каго будзе рассказвацца ў ім? Чаму вы так думаеце?

Самая лепшая

Уладзімір Карызна

Весняй зараначкай свеціць,
Лашчыць,
Як звон ручая,
Самая, самая лепшая ў свеце
Мама мая.

Сонца парой залатою
Будзіць
У росных гаях,
Жаўранкаў просіць спяваць
Над зямлёю
Мама мая.

З ёй весялейшыя песні,
Радасць мілей
Удвая!
Самая, самая лепшая ў свеце
Мама мая.

1. Які настрой выклікае ў вас верш?
2. Якімі словамі аўтар называе сваю маму?
Чаму?
3. Вывучыце верш на памяць.

Падлóга — *rus.*: пол.

Скрéбці (бульбу) — чысціць ад шалупін.

Прачытайце назvu апавядання і разгледзьце малюнак да яго. Падумайце, пра што гэты твор.

Самы лепшы малюнак

Васіль Хомчанка

Маці падмятала падлогу, а Пеця сядзеў за столом і намаляваў.

- Мама, я цябе намалюю, — сказаў ён.
- Намалюй.

І Пеця намаляваў маці з венікам у руках.

Потым маці чысціла пылососам дываны.

А Пеця таксама яе намаляваў.

Прыбраўшы ў кватэры, маці памыла на кухні посуд, наскрэбла бульбы. Пеця намаляваў яе і за гэтай працай.

Усе малюнкі расфарбаваў каляровымі алоўкамі. Прыгожая атрымалася маці.

Прыйшоў бацька з работы. Пеця адразу ж да яго, пахваліўся:

— Тата, зірні, якую я маму намаляваў. Вось яна падлогу падмятае, а вось — з пыласосам. А тут толькі талеркі мые. Праўда, я добра намаляваў?

— Добра.

— А які самы лепшы малюнак?

— Той, які ты не намаляваў, — адказаў бацька.

— Які ж гэта?

— Дзе і ты памагаеш маме прыбіраць кватэру, мыць посуд, бульбу скрэбці. А не толькі малюеш.

1. Якімі хатнімі справамі займалася матуля?
2. Чым быў заняты сын?
3. Якія малюнкі ён намаляваў?
4. Што сказаў тата пра малюнкі сына?
5. Які ж малюнак самы лепшы? Прачытайце.

 Як вы дапамагаецце сваёй матулі? Раскажыце.

ЯКАЯ ГАСПАДЫНЯ, ТАКІ І ПАРАДАК

Прачытайце прыказку. Пра каго так гавораць?

○ Які майстар, такая і работа.

Галасіць — моцна крычаць.

Гвалт — крык, шум.

Засмечана — *rus.*: замусорено, грязное.

Турбóта — клопат.

Паслухайце твор. Пра якога персанажа з твора можна сказаць так, як у прыказцы?

Варона і рак

Ляціць варона па-над ракой і каркае, ды так каркае, што не ўцярпеў рак сядзець у сваёй норцы і вылез паўзірацца, чаго яна галосіць. Вылез рак і пытае ў вароны:

- Чаго ты гэткі гвалт падняла?
- Чаго я гвалт падняла? Кожны будзе крычаць на маім месцы: гняздо, у якім я вясну веснавала і лета летавала, цяпер цалкам усё засмечана.
- А куды ж ты цяпер ляціш? — пытае рак.

— Новае гняздо шукаць!
Падумаў-падумаў рак дый кажа:
— Э, кумка, дарэмная твая турбота, бо
ты ж і новае гняздо засмеціш...

Паводле Вацлава Ластоўскага.

1. Пра што пытаўся рак у вароны?
2. Чым варона была так незадаволена? Прачытайце.
3. Што адказаў рак вароне? Знайдзіце і прачытайце. Як вы зразумелі словаў рака?
4. Выберице з прапанаваных слоў тыя, якімі можна назваць варону: *гаспадарлівая, старанная, лянівая, клапатлівая, неакуратная, неахайнная*.
5. Што можна парашыць вароне?
6. Размяркуйце ролі і прачытайце твор выразна.

Прачытайце заклічку. Вывучыце яе на памяць.

Лянота, лянота,
Ідзі ў балота,
У лесе схавайся,
Да нас не чапляйся.

Галіна Багданава.

АБМЯРКОЎВАЕМ ПРАЧЫТАНЭ

1. Як называўся раздзел? Назавіце творы, у якіх мы даведаліся:

- 1) пра хлопчыка, які марыў стаць лётчыкам;
- 2) пра таго, хто першым пачынае новы дзень;
- 3) пра таго, каго можна назваць самым добрым;
- 4) пра Юрку і Змітрака.

2. З якіх твораў узяты наступныя радкі?

- a) — А які самы лепшы малюнак?
— Той, які ты не намаляваў, — адказаў бацька.
- б) — Э, кумка, дарэмная твая турбота, бо ты ж і новае гняздо засмеціш...

3. Раскажыце заклічку пра лянату.

Ці можам існаваць мы без прыроды?
Ці можам жыць мы без яе?

Ці ў светлае, ці ў хмурнае надвор'е
Павінны мы заўжды любіць яе!

Алеся Шаплыка.

КЛОПАТ ПРА ТЫХ, ХТО НАВОКАЛ

Не праганяйце кошак і сабак,
Калі яны прыйшли да вас у гості.
Яны ў кожнай хаце — добры знак,
Яны прыносяць радаснае штосьці.

Іван Муравейка.

УСЁ РОДНАЕ, ЖЫВОЕ ТЫ ШАНУЙ І БЕРАЖЫ

Пáцеркі — *rus.*: бусы.

Разгледзьце малюнак. Хто нагадвае пацеркі?

Пацеркі на снезе

Фама Рамашка

Дзядуля тузануў лейцы. Конь спыніўся.

— Сядáй, унучка, паедзем па сена.

Стажок стаяў за вёскай, на ўзлéссе. Любачка згадáла, як улетку тут красавалі кветкі, гойдалася на ветрыку высокая трава. А цяпер усё наўкола засыпана снегам. Стажок — бы вялікая снежная шапка.

Дзядуля скінуў са стажка снег. Узяў у рукі вілы. Неўзабаве ўсё сена ляжала на санях. Прыémна пахла сушанай травой.

— Ну вось, унучка, паехалі дадому, — сказаў дзядуля і ўзяў у рукі лейцы.

— Пачакáй! — усклікнула Любачка.

На бялюткім снезе дзяўчынка зауважыла чырвоныя крапелькі. Нібы маміны пацеркі. Якое дзіва!

— Божыя кароўкі ў стажку перазімавалі, — сказаў дзядуля. — А цяпер могуць загінуць.

Шкада стала іх Любачцы. Улетку яна часта брала божых каровак на далоньку і пыталася: «Ці даждж, ці сонца? Калі даждж — сядзі, калі сонейка — ляці». Што ж рабіць? Дзядуля дастаў з кішэні кажуха карабок ад запалак. Любачка паклала ў яго сухія лісточкі і давай хутчэй збіраць божых каровак.

На дварэ гуляюць завірухі, а божыя кароўкі спакойна спяць у карабочку. Прыйдзе

вясна, вынесе Любачка карабок з сенцаў і выпусціць іх. І зноў яны будуць прадказваць дзяўчынцы надвор’е.

1. Чаму Любачцы стала шкада божых каровак? Як яна вырашыла іх выратаваць? Знайдзіце і прачытайце.

- Якую заклічку ўспомніла дзяўчынка, калі ўбачыла божых каровак? Прыгадайце заклічку пра слімака.
- На што быў падобны стажок? Што нагадвалі чырвоныя кропелькі на снезе?
- Перакажыце твор па апорных словах: *падзем па сена, улетку, снежная шапка, сена на санях, чырвоныя кропелькі, у стажку перазімавалі, стала шкада, брала на далоньку, дастаў карабок, давай хутчэй збіраць, спяць у карабочку, прыйдзе вясна, выпусціць, будуць прадказваць*.

Прачытайце народныя прыкметы. Замест малюнкаў называйце патрэбныя слова.

- Многа — многа , многа — многа .
- цярэбяцца — будзе пацяпленне.
- Раніцай вылятаюць з вулля — на пагодлівы дзень.
- качаецца — да адлігі, снегу.

Гурбы — снегавыя намёты.

Лазня — рус.: баня.

Пўня — будыніна для захоўвання сена.

Прачытайце загаловак. Разгледзьце малюнак. Як вы думаеце, што здарылася зімой?

Венікі

Васіль Хомчанка

Пеця навязаў бярозавых венікаў на зіму, каб парыцца ў лазні, і павесіў іх пад страхой пуні.

«Хопіць нам на ўсю зіму», — цешыўся ён.

Прыйшла зіма, халодная і вельмі снежная, надзымула высокія гурбы. Яблыні ў садзе па голле патанулі ў снезе. А каля пуні, дзе віселі венікі, гурба даставала да самай страхі.

Аднойчы выйшаў Пеця на агарод узяць венік і ледзь не заплакаў.

Ад венікаў адны агрызкі засталіся. Усе венікі з'елі казулі ды зайцы. Толькі сляды свае пакінулі. Не адну, відаць, нач звяры прыходзілі карміцца.

Пеця прывёў бацьку да пуні, паказаў:

- Во, усе венікі з'елі.
- З'елі і дзякуюй сказалі.
- Каму?
- Табе. Падкарміў іх у супроводу зіму, выручыў.

Наступным летам Пеця з сябрамі нарыйтаваў венікаў і звярам. Розных: бярозавых, асінавых, лазовых. А бацька стажок сена паставіў. Калі ласка, звяры, прыходзьце карміцца, толькі нашых венікаў не чапайце.

Звяры і прыходзілі. Нават лася бачылі, скуб сена са стажка.

1. Навошта Пеця навязаў бярозавых венікаў на зіму? Якая думка цешыла яго?
2. Чаму ад венікаў засталіся адны агрызкі? Знайдзіце адказ у тэксце.

3. Прачытайце па ролях размову Пеці з бацькам. Які настрой быў у хлопчыка? Чаму? Як змяняецца настрой хлопчыка ў час размовы? Якія слова бацькі гэтаму паспрыялі?
4. Раскажыце, што адбылося наступным летам.
5. Перакажыце тэкст у групах па апорных слоўах: *навязаў, павесіў, хопіць; зіма, гурбы, да страхі; ледзь не заплакаў, агрызкі, звяры; прывёў бацьку, дзякую сказалі, падкарміў; нарыйхтаваў, стажок, калі ласка, звяры.*

 Прыдумайце па малюнку апавяданне пра тое, як людзі дапамагаюць жывёлам зімой.

Словы і выразы для выкарыстання: наст пасля адлігі, не могуць знайсці корму, леснікі, сена на санях, смачны пачастунак, хутка ўбачылі.

ХАЙ ЗЯМЛЯ КВІТНЕЕ КРАСКАМИ (Васіль Жуковіч)

— Лянок, паглядзі, якія щудоўныя кветачкі расцвілі! — усклікнула Васілінка і пацягнулася сарваць кветку падбелу.

— Не рабі гэтага! — усклікнуў Лянок. — Навошта ты іх хочаш сарваць?

— Я вельмі люблю кветкі, — пакрыўджа-на сказала Васілінка. — Ты лепш сам бы нарваў і падарыў кветкі дзяўчынцы.

З-за чаго пакрыўдзілася Васілінка? Чаму Лянок спыніў яе? Што трэба растлумачыць Васілінцы?

Пóзірк — *рус.:* взгляд.

Урачы́ста — *рус.:* торжественно.

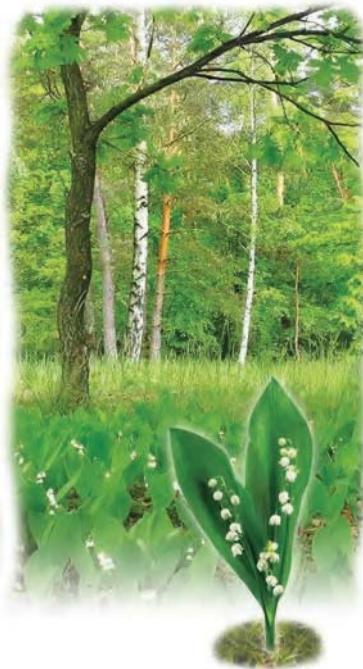

Разгледзьце малюнак кветкі. Як яна называецца? Чаму людзі так любяць ландышы? Паслухайце верш і скажыце, з якой просьбай звяртаецца да нас аўтар.

Ландыш

Miħas ħaż-żonko

У гаі-гаёчку
Ў кропельках расы
Белыя званочки
Велічнай красы.
Позіркам святлістым
На мяне глядзяць,
Ціха, урачыста
Водарам звіняць.
Я прашу вас, дзеци,
Ландыш не губіце,
Прыгажосць на свеце
Вечна беражыце.

1. Прачытайце апісанне ландыша. У чым краса званочкаў? Які позірк? Як яны звіняць? Растлумачце, чаму аўтар так піша.
2. Знайдзіце радкі, у якіх выказана асноўная думка твора.

Дóтык — *рус.*: прикосновение.

Палымнéе — *тут*: выдзяляеца яркай фарбай.

Разгледзьце малюнкі веснавых красак. Якія з іх вы бачылі? Чым яны вас прывабілі? Прачытайце апавяданне і скажыце, чым кветкі спадабаліся дзяўчынцы.

Кветкі

Вісарыён Гарбук

З падскокам бягу па лясной сцежцы. Раптам ля старога пня спыняюся. Быццам нехта кліча: «На мяне зірні!»

Між каранёў, нагрэтых сонцам, нібы маленькае сонейка, палымнее кветка.

— Дзякуй, што паклікала! Я шукала цябе. Настаўніца сказала: «Прынясіце ў школу кветкі».

Датыкаюся да жоўта-залацістых пялёсткаў.

— Скажы, як цябе завуць?

— Была зіма, — адказвае кветка. — Спала пад снегам. Прачнулася ад ласкі сонечных промняў. Я — Сонечны Зайчык.

— Ты — Сонечны Зайчык? І ўмееш размаўляць?

— Умею, — усміхнулася кветачка.

Гладжу яе. Асцярожна-асцярожна. І адчуваю, як трапечацца яна пад маймі пальчыкамі.

— Жыві, Сонечны Зайчык! Я не сарву цябе. Любуйся сонцам. І нас адорвай радасцю.

На палянцы, ля малінніку, нехта зноў кліча. Сярод сухой травы і лісця бачу россып сініх кветак.

— Вы хто? — пытаюся.

— Мы — Сінь Вясновага Неба. Добра, што ты — наша госьця! Падзелімся з табой радасцю.

— Дзякую, кветкі!

Яшчэ палянка. А на ёй — россып белых кветак.

— Мы — Люстэрачкі Вясеннях Алачынак, — шалясцяць бялюткія плялесткі.

Прылятае ветрык. Прыносіць духмяны водар. Я ўдыхаю на поўныя грудзі паветра, бачу вакол сябе россып новых кветак і кажу:

— Вы — Духмяны Водар Вясны!

— Духмяны... Водар... Вясны... — паўтарае рэха.

...У школе я непакоілася. Калі настаўніца спытала: «А дзе, Мілачка, твае кветкі?» — падала ёй сшытак. Не спяшаючыся, настаўніца чытала назвы кветак, разглядвала мае малюнкі.

— ...Яны трапяталіся — як жывыя. Ад майго дотыку, — прызналася. — І я намалявала іх...

— Табе хто падказаў такія назвы? — усміхнулася настаўніца і вярнула мне сшытак.

— Кветкі.

— Самі кветкі?

— Самі кветкі! — адказала я.

1. З кім размаўляла дзяўчынка ў лесе? Хто падказаў дзяўчынцы назвы кветак?
2. Раствумачце прыдуманыя дзяўчынкай назвы кветак. Як гэтыя кветкі называюць у народзе? Што падказвае іх назвы?
3. Чаму дзяўчынка намалявала кветкі, а не нарвала букет? Знайдзіце адказ у размове з настаўніцай.
4. Якія пачуцці выказвае аўтар да прыроды, першых кветак? Знайдзіце слова, якія гэта падказваюць.
5. На якую тэму гэты твор?
6. Прачытайце па ролях размову дзяўчынкі і настаўніцы.

Пра што пагаварылі б вы пры сустрэчы з першай кветкай, першым лісцікам на дрэве, першай зялёной травінкай?

Прыдумайце размову і раскажыце ў парах.
Пачніце так:

— Дзень добры, ...! Як цябе завуць?

— ...

— Як ты адчуваеш сябе пад першымі промнямі вясновага сонейка?

ЗА АКНОМ ГАМОНІЦЬ РАННЕ ГАЛАСІСТЫМ ШЧАБЯТАННЕМ (Ніна Галіноўская)

— Васілінка, паглядзі, каго я знайшоў, —
паклікаў Лянок дзяўчынку.

— Ой, маленечкае якое, бездапаможнае
зусім, — заклапочана сказала Васілінка. —
Трэба абавязкова пакласці яго ў гняздо!
Бедныя птушачкі. Яны так крычаць.

— Шкада гэтага маленькага шпачаняці,
але я не ведаю, ці прымуць яго бацькі пасля
нашых рук, — засумняваўся Лянок.

Як быць у такой сітуацыі?

Завіхаліся — старанна працавалі.

Загáд — *рус.:* приказ.

Самотна — сумна.

Прачытайце і адгадайце загадку.

Ледзь вясна ў нас наступае —
Ён канцэрты пачынае.
Гучна лъецца песня-свіст...
Як завецца той артыст?

капш

Nічыпар Парукаў.

Прачытайце назvu твора. Разгледзьце ма-
люнкі. Падумайце, пра што гэты твор.

Шпачынае гняздо

Mіхась Пазнякоў

За домам, у якім жыве Вадзік, раскінуў-
ся прыгожы стары парк. Праўда, аб тым,
што ён стары, нагадваюць толькі чатыры
таўшчэзныя ліпы. У май ўсе дрэвы ў пар-
ку апрануліся ў зялёныя
абновы, а гэтыя векавыя
ліпы самотна пакалыхва-
юць сухім голлем. У дуп-
ле адной з іх пасялілася
шпачыная сям'я. І Вадзік
любіць гуляць тут, слу-
хаць птушыныя песні.

Аднаго разу, вяртаючыся са школы, Вадзік пачуў, што ў парку працуе бензапіла. «Зразаюць ліпы!» — апякла раптоўная згадка. І ён кінуўся да любімай мясцінкі.

Так і ёсць. Адна ліпа, напалову струхлелая ўсярэдзіне, ужо ляжала на траве. Двое рабочых завіхаліся каля другой. За ёю стаяла ліпа са шпачыным гняздом.

— Дзядзечкі! — закрычаў Вадзік і паказаў на дрэва. — Вунь тую ліпу нельга спілоўваць. Там, у дупле, жывуць шпакі.

— Няўжо? — здзівіўся старэйшы рабочы. — А нам загад: спілаваць усе чатыры. Заўтра прыедзе трактар карчаваць пні.

— Жывуць! Жывуць! — захваляваўся Вадзік. — Я ведаю. Шпачыха яйкі выседжвае, а шпак ёй вусеняў носіць.

— Тады вось што, — сказаў рабочы, — бяжы ў дырэкцыю парку. А мы пакуль не будзем чапаць тваю ліпу.

Дырэктар парку выслушаў Вадзіка, пахваліў:

— Малайчына! Дрэва пакінем, пакуль шпакі ў дупле. А як адляцяць у вырай, спілуем. Старыя вельмі ліпы. Баімся, каб самі не паваліліся ў буру. Наробяць тады бяды...

1. Чаму ліпы трэба было спілаваць?
2. Як Вадзік выратаваў шпачынае гняздо?
3. Як паставіліся да хлопчыка дарослыя? Расскажыце.
4. Падзяліце твор на чатыры часткі. Прыдумайце ім загалоўкі. Перакажыце твор у групах.

Як вы думаеце, чым птушкі прывабліваюць людзей? Дзе павінны жыць птушкі, якія нарадзіліся на волі?

Кранўлі — узрушылі.
На пацéху — для забавы.

Паслухайце верш і скажыце, ці добрыя гэтыя дзеці.

Добрыя дзеці

Алесь Гарун

Паставілі дзеці сіло. Вераб'я
Хацелі злавіць на пацеху,
Злавілі сініцу, крычаць: — Вой-я-я!
А радасці колькі, а смеху!
Імчáцца да маці: — Сінічка, глядзі!
— А дзе ж вы ўзялі? — Злавілі,
Дастань ты ёй клетку, хутчэй пасадзі.
— Нядобра вы, дзеткі, зрабілі!
— Мы будзем яе і паіць, і карміць,
Спява́ла б нам птушка прыгожа.
— Ах, дзеткі! У няволі яна замаўчыць,
Спяваць у няволі не можа...
Успомніце толькі, як нудна сядзець,
Як з хаты мароз не пушчае.
То ж дзень, вам здаецца, як тыдзень ідзець,
Хоць я і ўсяк разважаю.

А птушку вы хochaце з хаткі яе
Ўзяць, пасадзіць у чужую...
Не мúчце, пусціце, рыбулькі мае,
На волю яе залатую.
І мя́тчыны слова ў сэрцах дзяцей
Ласкаўыя струны кранулі,
І добрыя дзеци — пры́клад для людзей! —
Сініцы свабоду вярнулі.

1. Навошта дзеци хацелі злавіць вераб'я?
2. Чаму маці не парадавалася?
3. Прачытайце размову маці з дзецьмі па ролях. Чаму дзеци вярнулі сініцы свабоду? Як бы паступілі вы?
4. Раствумачце, чаму аўтар назваў верш «Добрыя дзеци».

ДОБРЫМ БУДЗЬ! І ЧУЛЫМ БУДЗЬ! (Генадзь Пашкоў)

— Прывітанне, Васілінка! Што ты будзеш рабіць у выхадныя?

— Мы з мамай і татам пойдзем у прытулак для жывёл.

— Навошта, у вас жа ёсць сабачка?!

Якая размова, на вашу думку, магла адбыцца далей?

Сумлённе — *rus.*: совесть.

Уладкүеца — зручна размесціца.

Прачытайце назvu твора, разгледзьце малюнак на с. 50. Каго можна назваць безбілетнай падарожніцай?

Безбілетная падарожніца

Артур Вольскі

Жульцы неаднойчы даводзілася ездзіць з намі ў трамвайбусе. Мы часам бралі яе з сабой на работу. Нават у гості. У дарозе яна заўсёды вельмі хвалявалася. Доўга не магла ўседзець на адным месцы. То мне на рукі ўскочыць, то да гаспадыні перабяжыць, то ў Сярожы на каленях уладжуецца.

Аднаго разу кантралёр, правяраючы білеты, пажартаваў:

— Безбілетніца! Таму і баіцца, каб не высадзілі, хвалюецца...

Неяк раніцай я пайшоў у магазін па хлеб. І Жулька за мной увязалася. Перайшлі на другі бок вуліцы. А тут якраз трамвайбусны прыпыніак. І трамвайбус падыходзіць. І дзвёры адчыняюцца. Не паспей я і вокам міргнуць, а Жулька — ужо ў трамвайбусе. Пабег

я за ёй, але дзверы перад самым майм носам зачыніліся. І трамвай рушыў далей.

Кінуўся я спачатку ўслед. Ды дзе там! Хіба дагоніш...

Ну, думаю, усё. Бывай, Жулька!.. Як я зараз дадому вярнуся? Што скажу?

Сумна мне стала. І горка. Нават пра хлеб забыўся. Без пэўнай мэты брыду сабе па вуліцы да наступнага прыпынку. Для ачысткі сумлення. Аж бачу — ляціць мне насустроч белы пуховы камяк і вішчыць на ўсю вуліцу Жульчыным голасам.

Яна! Жулька!

А тая з радасці як скочыць з ходу мне праста на грудзі. І лізь сваім гарачым ружовым язычком праста ў нос. Падхапіў я яе на рукі, прыціснуў да шчакі.

Ідуць людзі. Глядзяць на нас. Дзівяцца.
Ну і няхай сабе!

А хлеба ў той дзень мы так і не прынёслі.

1. Як адносіўся да Жулькі гаспадар? Як паказвала свае адносіны да яго Жулька?
2. Прачытайце, як перажываў гаспадар, калі Жулька апынулася ў трапейбусе.
3. Як павяла сябе Жулька, калі ўбачыла гаспадара? Пра што гэта гаворыць?
4. Чаму дзівіліся людзі, гледзячы на гаспадара і сабаку?
5. Прачытайце твор выразна.
6. Падумайце, чаму так гавораць: «Сабака — сябар чалавека».

 Якую жывёліну вы б хацелі мець? Раскажыце, як вы яе назавяце, як будзеце даглядаць. Што спатрэбіцца для яе догляду?

Прачытайце верш. Замест малюнкаў называйце патрэбныя слова. Падумайце, на якую тэму гэты верш.

Грыбы

Артур Вольскі

З моху выгнуўся гарбок.

А пад ім сядзіць .

Гэй, грыбок баравы!
Не хавай галавы.
Паблукую па бару —
усе грыбочки пабяру!

А :
— Цінь-цінь,

і для іншых
кінь-кінь!

Будзе ўсю зіму

без грыбочкаў плакаць горка.

Слёзы — градам з вачанят:
— Чым карміць ваверчанят?!

Я схаваў адразу ножык.

У мяне — паўнюткі

Лепш парадую вавёрку
і грыбоў пакіну горку
на пянёчку ля сасны,
каб хапіла да вясны...

Эх, і смачныя грыбочки —
проста з лесу, а не з бочкі!

1. Як вы лічыце, гэты твор пра грыбы, пра вавёрчыну сям'ю ці пра беражлівія адносіны да лясных багаццяў? Раствумачце сваю думку.
2. Як гэты твор характарызуе аўтара?
3. Пра што трэба памятаць, калі збіраеш лясныя дары?
4. Назавіце ў вершы слова, якія рыфмуюцца. Прыдумайце такія слова самі.

АБМЯРКОЎВАЕМ ПРАЧЫТАНЭ

1. Назавіце персанажаў. З якіх яны твораў? Хто аўтары гэтых твораў? Чым вам запомніліся гэтыя персанажы? Дайце ім харектарыстыку.

2. Назавіце творы, прысвечаныя: 1) ахове птушак; 2) ахове раслін; 3) клопату пра свойскіх і дзікіх жывёл. Хто аўтар гэтых твораў?

3. Узнавіце вершаваныя радкі. З якіх яны твораў? Назавіце аўтараў гэтых твораў.

а) Я прашу вас, ...,

Ландыш не губіце,

... на свеце

Вечна беражыце.

б) Эх, і ... грыбочки —

проста з лесу, а не з ...!

в) І ... слова ў сэрцах дзяцей

Ласкавыя струны кранулі,

І ... дзеці — прыклад для людзей! —

Сініцы ... вярнулі.

4. Прачытайце спалучэнні слоў. З якіх яны твораў? Назавіце аўтараў. Які з гэтых твораў вас найбольш уразіў? Чым?

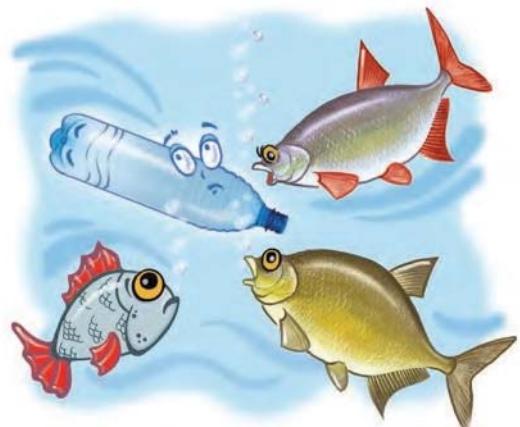
1. Суровая зіма → высокія гурбы → бярозавыя венікі = ...

2. Прыгожы парк → векавыя ліпны → шпачыная сям'я = ...

3. Чырвоныя кропелькі → маміны пацеркі → божыя кароўкі = ...

4. Тралейбусны прыпынак → белы пуховы камяк → ружовы язычок = ...

5. Прыдумайце і расскажыце па малюнках казку «Падарожжа пластыкавай бутэлькі».

Па зямлі прайшлося сонца
цёплымі праменямі.
А вясна ўслед пралескі
рассыпала жменямі.

Тадзіяна Кляшторная.

КОЛЕРЫ ГОДА. ВЯСНА

Люты ўцёк,
люты знік.
І пацёк
снегавік.
Дзе твой сок,
сақавік?

Як хораша квітнеюць краскі —
у родным kraі красавік.

Май вырасціў траву.
Я траву кароўцы рву.
Васіль Жуковіч.

ГОДЗЕ, СНЯЖЫНАЧКІ, СЫПАЦЦА З НЕБА! (Янка Журба)

— Шкада, што зіма канчаецца, — уздыхнуў Лянок. — Памятаеш, як мы коўзалися на горцы?

— Не сумуй, Лянок, — сущешыла яго Васілінка. — Цябе чакае футбольнае поле. Вось падсохне зямля і можна гуляць. Хочаш, я навучу цябе скакаць праз скакалку?

Якая пара года падабаецца вам? Чаму?

Жабráк — вельмі бедны; той, хто жыве з міласціны; старац.

Свáрба — сварка, спрэчка з крыкам, шумам, лаянка.

Стрóилася ў квéткі — *tum:* апранала зямлю ў кветкі.

Прачытайце назvu твора. Разгледзьце малюнак. Як вы думаеце, хто пасварыўся?

Прачытайце апавяданне і адкажыце на пытанне аўтара.

Сварба

Пасварыліся вясна з зімою, ну і давай адна адной на злосць рабіць.

— Я, — кажа вясна на зіму, — не буду з табой шмат гаварыць!

— Маўчи, маўчи, — бурчала белая зіма.

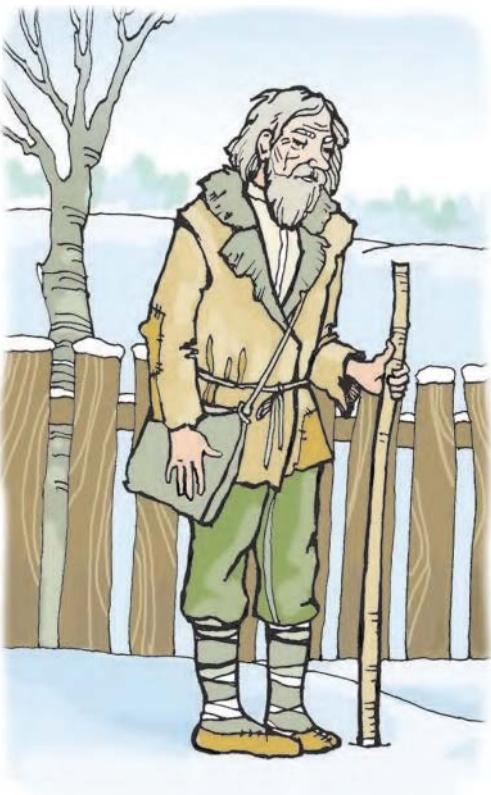
Ну і пачалі адна адной наперакор рабіць. Зіма паўзе з марозам — вясна лезе з адлігай, і зноў няма парадку.

Цярпелі людзі, цярпелі, а пасля давай сход рабіць, давай рáдзіць, на чым тут баку ім стаць.

Адны казалі:

— Мы яшчэ не вымалацілі збожжа, не навазілі дроў, не адпачылі пасля летняй працы, хай пабудзе зіма.

Другія зноў крычалі:
— Вон зіму! Яна нас
памарозіць; мы і так
лапці патапталі, кажу-
хі абадралі. Досыць нам
яе; хочам вясны.

І немаведама, як то
яно прайшло б на tym
сходзе, каб не ўвайшоў
старэнъкі жабрак і не
пачаў жаліцца на зіму.

Праўда, вушки былі
абмарожаны, рукі па-
трэсканы, світка рвана,

сам ён дрыжаў ад холаду. У весь сход за-
крычаў у адзін голас:

— Не хочам зімы! Хай вясна ідзе да нас!

Бедная зіма горка заплакала, слёзкі яе
цяклі са стрэх, разліваліся па зямлі, збя-
галі ў лужы, з лужаў — у рэчкі, з рэчак —
у моры, з мораў — у акіяны.

А вясна смяялася, строілася ў кветкі,
скакала на палях, песцілася па садах, шча-

бятáла з птушкамі, цалавáлася з дзеткамі,
аж пакуль не пасварылася з летам.

Хто цяпер адолее, скажыще, дзеткі, самі?

Паводле Цёткі.

1. Як наступалі адна на адну зіма і вясна?
2. Што казалі людзі на сходзе? Хто дапамог вырашыць спрэчку? Як гэта адбылося?
3. Прачытайце, як павяла сябе зіма. Што зрабіла вясна ў адказ? Чаму?
4. Якія прыродныя з'явы падказалі аўтару змест твора?
5. Падзяліце твор на тры сэнсавыя часткі. Прашто гаворыцца ў кожнай частцы? Перакажыце твор.

 Зрабіце інсцэніроўку твора.

 Гóдзе — хопіць, дастаткова.
Жéўжык — свавольнік.

Прачытайце і адгадайце загадку. **o³a^Mp**

- Без рук, без ног, а маляваць умее.

Паслухайце верш і скажыце, пра якія прыкметы вясны ў ім гаворыцца.

Песня аб вясне

Якуб Колас

Уцякай, мароз-дзядуля!
Чуеш ты, стары, ці не?
На пагорках — бўлі-гўлі! —
Песні чуюцца вясне.

Звоніць, скача, як дзіцятка,
Гэты жэўжык-ручаёк,
На яго, бы тая матка,
Сонца кідае свой зрок.

...А зіма аж пачарнела —
Годзе ёй тут кросны ткаць!..
Гэй, маленства, жыва, смела
Выйдзем весну прывітаць!

1. З дапамогай якіх слоў Якуб Колас паказвае мароз як жывую істоту?
2. Як гучаць песні вясны? Хто іх спявае? Чаму аўтар называе ручаёк жэўжыкам? З кім яго параўноўвае? Чаму?

3. З кім аўтар параўноўвае сонца? Што агульнае паміж маці і сонцам?
4. Ад чаго пачарнела зіма? Што забараняе зіме аўтар? У якім значэнні ўжыты выраз «кросны ткаць»?
5. З якім заклікам звяртаецца аўтар да дзяцей? Як вы разумееце выраз «вясну прывітаць»?
6. Хто адлюстраваны на малюнках? Прачытайце адпаведныя радкі верша.
7. Вывучыце верш на памяць.

Прачытайце слова беларускай народнай веснавой песні. З якімі надзеямі чакалі людзі вясну?

Блаславі, Божа мілы, зіму замыкаці,
Зіму замыкаці, вясну аклікаці.
Зімою ў вазочку, вясною ў чаўночку,
У цёплым леце ў карэце.
Дай, Божа, на жытачка род,
На статачак плод,
Людзям на здароўе.

**ХАЙ СНЕГ, ХАЙ МАРОЗ — У ВЯСНОВЫМ ПАДЛЕСКУ
КРАСУЮЦЬ БЛАКІТНЫЯ КВЕТКІ — ПРАЛЕСКІ**
(Паліна Грынчанка, Алена Церашкова)

Прачытайце загадку. Адгадайце яе.

З сонейкам ды з кветкамі прыходзіць.
З ручаямі карагоды водзіць.
Абудзіла ўсё наўкол ад сну.   **У Н С Я В**
Сустракайце песнямі ... .

Лёля Багдановіч.

Якія слова дапамаглі адгадаць загадку?

Паслухайце апавяданне. Назавіце першыя прыкметы вясны.

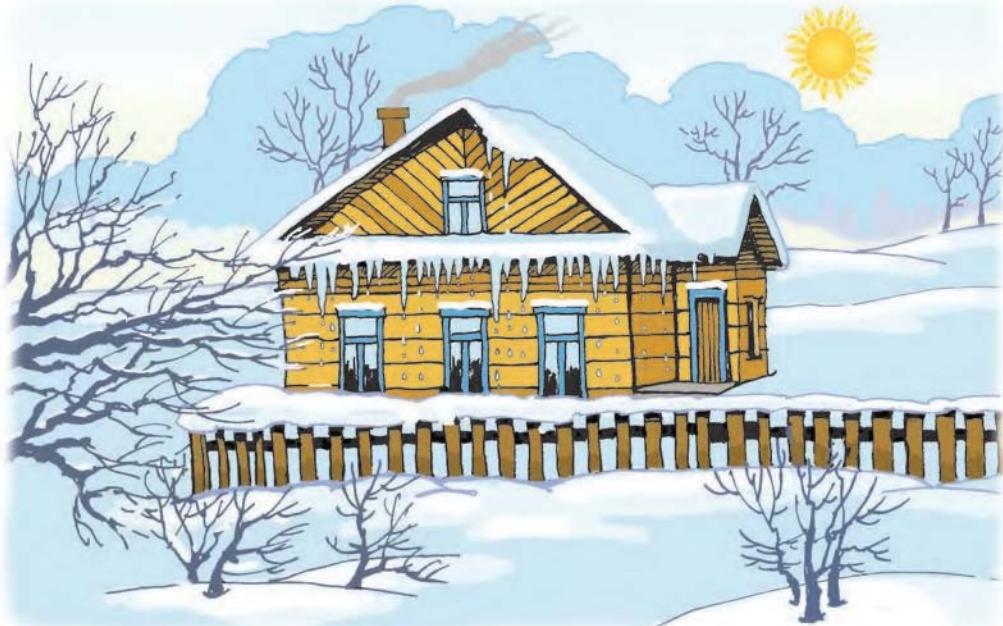
Першы колер вясны

Фама Рамашка

Прыгрэла сонейка. Пасыпаўся з галінак дрэў калючы іней. Неба стала блакітнае-блакітнае.

— Дзінь-дзінь-дзінь, — закапалі кропелькі з ледзяша, які звісаў са страхі.

Адна кропелька, другая, трэцяя. Блакітныя, бы кавалачкі неба. Ды і сам лядзяш

блакітны. Зірнула Алеська на снег. І ён блакітны. І дрэвы блакітныя. І нават сцяжынка. Прыжмурыла дзяўчынка вочы і пытае:

- Мамачка, чаму ўсё стала блакітнае?
- Гэта, дачушка, першы колер вясны, — адказала мама.
- Зіма канчаецца! Зіма канчаецца! — узрадавалася Алеська.

1. Які першы колер вясны? Што выглядала блакітным?
2. Што дзяўчынцы нагадвалі крапелькі, якія капалі з ледзяша?
3. Прачытайце твор. Раскажыце, як пачыналася вясна.

Адгадайце загадку.

З-пад снегу выйшла,
Расцвіла,
І так,
Што аж зіма ўцякla.

Mihas' Paznjačoŭ.

c ^п e ^р a
a _к л _л a

Пralескі — першыя веснікі вясны. Якія першачеты вы яшчэ ведаецце? Паслухайце верш.

Пralеска

Вера Вярба

Белыя бярозы
Спалі на ўзлеску,
Як сваю галоўку
Ўзняла пралеска.

Тоненъкую ножку
З-пад пярыны белай
На зямлю пралеска
Ставіла нясмела.

А снягі наўкола —
Ні канца, ні краю.
Страшна стала кветцы:
«Я адна — жывая».

Кажа зверху сонца:
«Зорачка лясная,
З новым нараджэннем
Я цябе вітаю!»

Белыя бярозы
Разам зашапталі:
«Мы цябе, пралеска,
Усю зіму чакалі».

I старая елка
Голасна ўздыхнула:
«Вясна надыходзіць,
А зіма мінула».

1. Калі і дзе расцвіла пралеска? Як пра гэта сказаў аўтар?
2. Прачытайце, як сустракалі пралеску сонечка, бярозы.
3. Што сказала старая елка, калі расцвіла пралеска? Прачытайце.
4. Якія слова выкарыстаў аўтар, каб намалёваць пралеску? Як адносіцца аўтар да кветкі?

 Хто з вас бачыў гэтую кветачку? Намалюйце словамі, як выглядае пралеска.

Прачытайце прыкмету. Што новае вы даведаліся пра вясну?

○ Калі гракі адразу на гняздо ляцяць, вясна будзе цёплая.

**РАДЫ МЫ ВЯСНУ СУСТРЭЦЬ, ПРОСІМ СОНЦА
КРАЙ КАХАНЫ АБУДЗІЦЬ І АБАГРЭЦЬ**
(Зоська Верас)

— Ой, якая прыгожанькая птушачка! —
усклікнула Васілінка.

— Гэта шпак. Цішэй, напалохаеш! —
стрымаў яе Лянок.

— Нейкі ён стомлены, — прашаптала
Васілінка на вуха Лянку.

Лянок выключыў тэлефон і сказаў:

— Канечне, стомлены. Ведаеш, колькі ён
да нас ляцеў?!

— Ой, Лянок, а мы з табой, мабыць, пер-
шыя з класа шпакоў убачылі, — узрадава-
лася Васілінка. — Пойдзем пакажам фота-
здымак аднакласнікам.

Раскажыце, якіх птушак вы бачылі ўвесну.

Прачытайце і растлумачце сэнс прыказкі.

○ Жаваранак прылятае на праталіну, шпак — на прагаліну, жораў — з цяплом, а ластаўка — з лістом.

Правільна вымаўляйце гукі [г], [ў], [ц'].

Разгледзьце малюнак. Каго сутракаюць дзеці?

Прылёт птушак

Ціхая раніца. Сонейка толькі што ўзышло. У полі яшчэ ляжыць снег. Толькі ўзгоркі чарнеюць. Лужынкі сцягнуліся за ноч лядком. Але ўжо чуваць вясна, і ўсё пазірае па-вясенняму.

Выйшаў малέнькі Ясь на двор. Весела так яму, лёгка на сэрцы. Прыгрэе зараз сонца, добра будзе гуляць на дварэ.

Ціха! Што гэта звоніць у небе тоненъкім срэбраным званочкам? Так хораша, так міла — душа замірае! Ясь прыслушаўся. Не відаць нічога, а ў небе разліваецца тоненъкая песенька, як грае хто на срэбранай дудачцы. Гэта жаваранак! І так весела Ясю, здаецца, каб можна было, пацалаваў бы мілую птушачку. Галубка! Яна ўжо вярнулася з далёкай старонкі ў наш бедны край і ў ясным небе заліваецца дзіўнаю песняю.

— Тата! Тата! Чуеш жаваранка?

Бацька Яся прыслушаўся.

— Але, жаваранак. Ну, зараз, брат, і шпак прыляціць, а там і бусел, а за ім і ўсе птушкі.

Рад Ясь, што першы пачуў ён жаваранка, і пабег хваліцца сваім сябрám. Дзеці выходзілі на двор слухаць першую песню вясны. Ім было весела.

— Эх, дзеці! Не скора яшчэ вясна, — казаў хто-небудзь старэйшы.

Дзеці не любілі слухаць такія рэчы. Яны любяць вясну, яны любяць, каб гаварылі ім аб вясне. А часам і праўда захаладае; дзеці кажуць: «Зусім не холадна; не толькі не холадна — горача нават».

Кожную новую госцю-птушку дзеці сустракаюць з радасцю.

Праз некалькі часу прылятае шпак. Холадна, туман, а ён мала дбае. Спявае на ўсё поле вясёлыя песні, седзячы дзе-небудзь на голай бярозе, як бы і холаду яму няма.

Паводле Якуба Коласа.

1. Чаму Ясю было весела і лёгка на сэрцы? Прачытайце, як аўтар піша пра стан хлопчыка.
2. З чым аўтар параўнаў песню жаваранка? Чаму хочацца пацалаваць мілую птушачку?
3. Што казалі дзецям старэйшыя? Падумайце, чаму дзеці не пагаджаліся з імі.
4. Якімі пачуццямі напоўнены твор? Знайдзіце слова, з дапамогай якіх аўтар выказвае гэтых пачуцці.

5. Як вы разумееце выраз «мала дбае»?
6. Падзяліце твор на сэнсавыя часткі ў адпаведнасці з планам.

План

1. У небе ціха разліваецца тоненькая песенька.
2. Дзеці выходзілі на двор слухаць першую песню вясны.
3. Не скора яшчэ вясна.
4. Кожную новую госьцю-птушку дзеці сустраўкаюць з радасцю.
7. Перакажыце твор па частках у групах.

 Чаму кажуць, што вясной абуджаеца прырода? Хто вас будзіць раніцай? Як вы вітаецеся раніцай у сям'і? Якую раніцу вы любіце: сонечную ці пахмурную, з дажджыкам ці ветрам?

Пры вітанні беларусы карыстаюцца рознымі выразамі, напрыклад: «Добры дзень вам!», «Дзень добры!», «Дзень добры ў хату!», «Добрата дня!».

Падумайце і скажыце, якімі словамі можна вітаць вясну.

Прачытайце верш. Навошта аўтар будзіць дзетак?

Вясенняя раніца

Mihasci Чарот

Гляньце, дзеткі, у аконца,
Ды пара ўжо ўставаць.
Як прыгожа там бясконца.
Сорам, дзеткі, позна спаць!
Заглянула сонца ў вочкі,
Дзень прыйшоў — даволі сну.
На свет гляньце, галубочкі,
Усе вітаяць там вясну.
Зелянёе траўка ў полі.
У небе птушачкі пяюць.
Эх, зімы не будзе болей,
Хутка кветкі зацвітуць.

1. Якія вясновыя прыкметы паказвае аўтар у вершы? Знайдзіце і прачытайце адпаведныя радкі.
2. Чым узрадаваны аўтар? Прачытайце.
3. Знайдзіце ў вершы слова з ласкавым адценнем. Чаму іх так многа ў вершы?
4. Падрыхтуйцеся і прачытайце верш выразна.

ЯК ВЯСНА ПРЫЙШЛА Ў ГАІ,
РАЗБУДЗІЛА РУЧАІ і ПАКЛІКАЛА ІЗНОЎ
ПТУШАК З ВЫРАЮ ДАМОЎ (*Максім Танк*)

Прачытайце загадку. Адгадайце.

Не пад'ёмы кран,
Ды штосьці
Ён ад крана мае:
Лёгка,
лоўка на балоце
Жабак падымае.

Уладзімір Карызна.

Белага бусла называюць сімвалам нашай краіны. Чаму? Што вы ведаецце пра паводзіны гэтай птушкі? Як адносяцца да гэтай птушкі людзі?

Баранá — прылада для рыхлення глебы.

Буслі́нка — гняздо буслоў.

Завіхáцца — *tum*: вельмі старанна праца-ваць.

Інтэрнáт — *rus.*: общежитие.

Узрúшаныя — усхваляваныя.

Птушыны інтэрнат

Яраслаў Пархута

Аднойчы ў таполі навальніца зламала вершаліну. Людзі заўважылі непарарадак, усцягнулі на дрэва старую барану і сказалі:

— Няхай хоць птушкам паслужыць.

І праўда. Вясною прыляцелі аднекуль буслы і пачалі завіхацца — майстраваць гняздо. Носяць сухія галінкі, шматкі моху, леташнюю салому і радуюцца: хутка зажывуць у новым доме!

А вераб’і ўвесь гэты час гойдаліся на галінках і толькі пасміхаліся:

— Ці ў ім жыцьмуць?! Ці ў ім жыцьмуць?!

Іх падтрымалі шпакі:

— Дарма ўюць! Дарма ўюць!

А калі буслы нарэшце закончылі будаўніцтва і з вясёлым клёкатам паведамілі, якое ў іх цудоўнае жытло атрымалася, вераб’і першыя спахапіліся і пачалі прасіцца ў падсузедзі. Буслы падумалі-падумалі і дазволілі вераб’ям пасяліцца разам.

Узрушаныя шпакі ад зайдрасці ажно свіснулі: маўляў, не шкодзіла б і ім прысуседзіцца!

— Такі клопат! Такі клопат! — сказалі буслы і шпакам таксама далі дазвол.

Але як ні стараліся шпакі прыстроіцца да буслінага гнязда — не змаглі. І тады з ельніку прылящеў дзяцел і пачаў рабіць ім дупло. Ніжэй буслінага жытла, ніжэй вераб’інага. А калі ўбачыў, што кватэра шпакам цудоўная выйшла, дык рашыў заадно і сабе дупло змайстраваць.

На старой таполі нібы інтэрнат атрымаўся.

Але аднойчы рыжы кот Фядот вырашыў праверыць буслянку.

І тут дзяцел першы ўзняў трывогу.

Стукнуў тройчы ў сук:

— Кот-кот-кот!

Усхапіліся шпакі ды завагаліся:

— Біць ці не? Біць ці не?

— Біць-біць-біць! — закрычалі вераб’і, кінуліся ў атаку і пачалі калашмаціць Фядота — ажно рыжая поўсць палящела. Тут і шпакі пасмялелі, памагаць пачалі. А калі на той гоман з бліжняга балотца прыляцелі бусел з бусліхаю, на таполі быў поўны парадак: буслянты спрасонку пазяхалі на мяккай пасцельцы, шпакі з вераб’ямі абмяркоўвалі нядаўньюю падзею, а кот Фядот ляжаў у крапіве і лічыў сінякі.

З того часу жыхары птушынага інтэрната жывуць спакойна. А кот Фядот за вярсту абыходзіць старую таполю.

1. Чаму буслы пачалі майстраваць гняздо на старой таполі?
2. Як аднесліся да гэтай падзеі вераб’і і шпакі?
3. Каму буслы дазволілі пасяліцца побач?
4. Як суседзі выратавалі буслянят? Прачытайце.
5. Падумайце, чаму аўтар даў твору такую назvu.

 Прачытайце прыказку.

- Што аднаму не пад сілу, тое лёгка ка-
лектыву.

Як вы яе разумееце? Ці падыходзіць прыказка
да зместу апавядання «Птушыны інтэрнат»?
Растлумачце.

Прачытайце скорагаворку. Правядзіце спабор-
ніцтва, хто хутчэй і правільна раскажа скорага-
ворку.

- Белы бусел ля буслянкі буслянятам
баяў байкі.

АБМЯРКОЎВАЕМ ПРАЧЫТАНАЕ

1. Хто аўтар твораў «Прылёт птушак»,
«Песня аб вясне»? Які настрой перадае кож-
ны твор? Якімі фарбамі можна адлюстрава-
ваць гэты настрой?

2. Прачытайце радкі з верша. Прыгадай-
це яго назыв і аўтара. Які малюнак можна
зрабіць да верша?

Зелянене траўка ў полі.
У небе птушачкі пяюць.
Эх, зімы не будзе болей,
Хутка кветкі зацвітуць.

3. Прачытайце верш самі сабе. Хто ў ім размаўляе? Якой вы бачыце бярозку ў творы? Знайдзіце слова, якія паказваюць бярозку як жывую істоту.

Вясновая бярозка

Ніна Галіноўская

— Чаму ты, бярозачка,
гэтак прыбралася?
У госці да клёна,
напэўна, сабралася:
На кожнай галінцы
вісяць завушніцы,
Сукенка — сама
пазайздросціца царыца.
— Хто з добраў душою —
жаданы мой госць,
Для іх мой убор
і мая прыгажосць.

Прачытайце верш выразна па ролях.

4. Прыміце ўдзел у гульні-падарожжы па творах раздзела. Выберице маршрут, прыгадайце творы і іх аўтараў.

Маршрут 1

1. Выйдзіце на двор і паслухайце спеў птушак разам з дзецьмі з твора ... аўтара ... .

2. Вазьміце фарбу з твора ... аўтара ..., каб намалываць веснавое неба.

3. Дапамажыце птушкам уратавацца ад ката ў творы ... аўтара ... .

4. Дапамажыце жабраку з твора ... аўтара ... хутчэй перажыць зіму.

Маршрут 2

1. Скіруйцеся ў лес і адшукайце кветку з верша ... аўтара ... .

2. Паспяшайцеся на сход, дзе людзі вырашалі лёс пор года. Пра гэты сход расказваецца ў творы ... аўтара ... .

3. Завітайце ў дзіцячы сад і пабудзіце дзяцей словамі з верша ... аўтара ... .

4. Адшукайце ў траве «пакрыўданага» ката з твора ... аўтара ... .

5. Прачытайце верш.

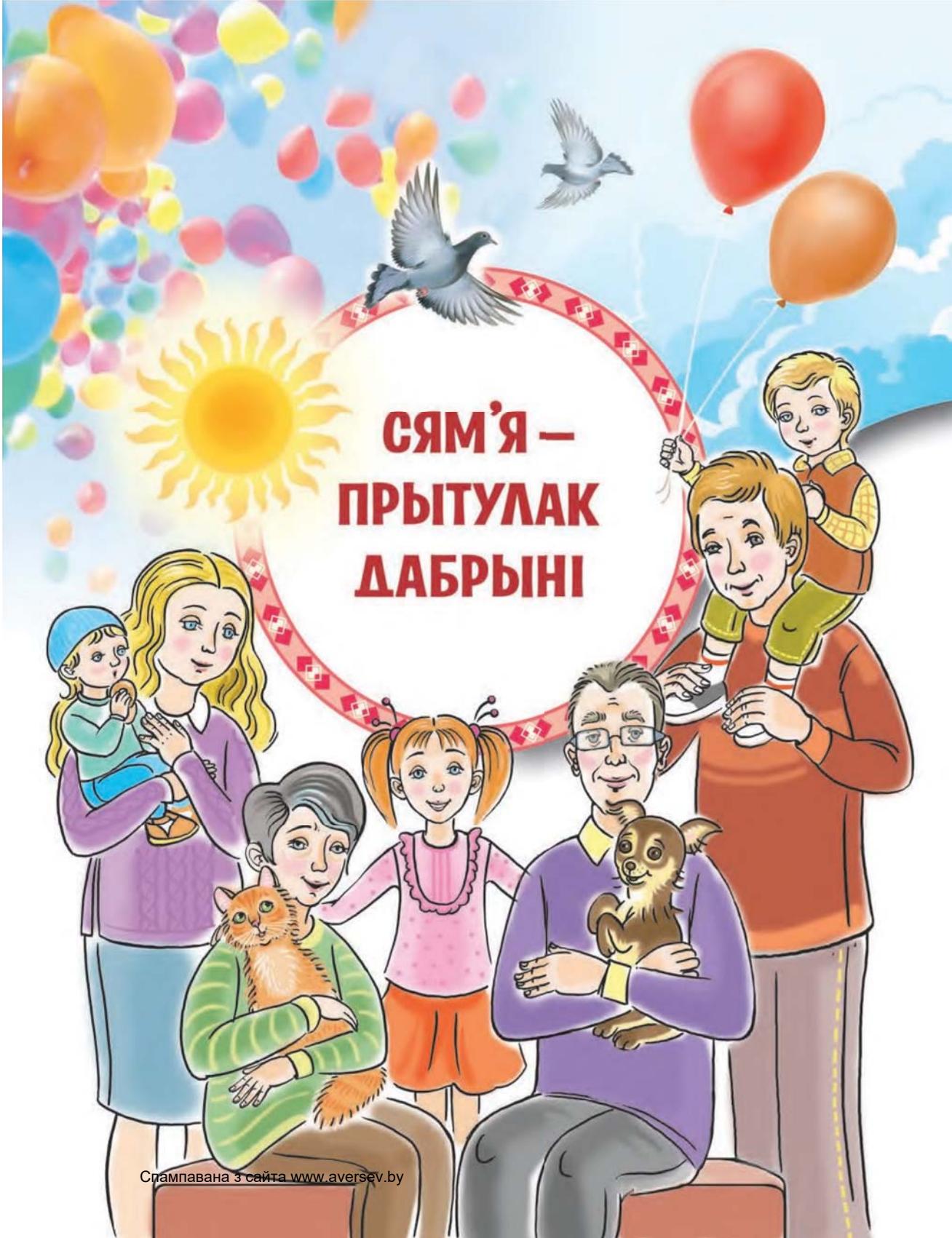
Вясняна

Яўген Крупенъка

Сёння рана-рана
Крочыла Вясняна,
З прамяністых рукавоў
Выпускала сакалоў.
Там, дзе яны селі,
Дрэвы зелянелі.
Там, дзе яны палі,
Кветкі вырасталі.
І звінелі песні
Ў сінім паднябессі.

Якой вы ўявілі Вясняну? Што за дзіўных сокалаў яна выпускала? Чые песні звінелі ў паднябессі?

 Складзіце казку, як Вясняна прыйшла на нашу зямлю. Хто з герояў прачытаных твораў мог ёй дапамагаць? Каму яна павінна была супрацьстаяць?

СЯМ'Я – ПРЫТУЛАК ДАБРЫНІ

І ДАРОСЛЯЯ, І ДЗЕЦІ — УСЕ СУСЕДЗІ ПА СУСВЕЦЕ (Уладзімір Мазго)

Адгадайце загадку.

Вакол зямлі нас водзіць часта,
На дно марское апускае,
Да самых зорак узнімае...
Мы з ёй сваё шукаем шчасце.
А хто шукае — той знаходзіць,
Жыве прыкмета ў народзе.

Іван Муравейка.

M a
a r

Раскажыце, пра што вы марыце. Кім хочаце
стаць, калі вырасцеце?

Дзіцячыя мары

Тадзіяна Кляшторная

— Дарослым хутчэй бы мне стаць,
Хутчэй бы пайсці працеваць.
На першую, мабыць, зарплату
Я б накупляў шакаладу.
— А я — самых смачных пірожных!
— А я — у шакаладзе марожаных!

Апошняй прамовіла Міла:

— А я б падарунак купіла
Мамачцы — лепшы ў свеце.

— І мы! —

Закрычалі ўсе дзеці.

1. Пра што марыў кожны з герояў? Прачытайце.
2. Ці спадабалася дзецям мара Мілы? Чаму?
3. Чыя мара вам найбольш даспадобы? Чаму?
4. Як вы разумееце сэнс прыказкі?
  - Добрае дзіцятка бацькоў думкі адгадвае.

Знарóк — *rus.:* нарочно.

Шы́ба — шкло, устаўленае ў аконную раму.

Незнарок і знарок

Вісарыён Гарбук

Лўжына яшчэ здалёк убачыла Юру і ўзрадавалася.

— Бяжы сюды, пагуляй са мной! — паклікала яна.

Юра з разгону пераскочыў цераз лужыну, толькі пырскі ва ўсе бакі паляцелі з-пад чаравікаў.

— Давай гуляць, хто вышэй падскочыць, — сказаў Юра.

Лужына, нібы дураслівае шчаня, то адступала перад хлопчыкам, то хапала яго за ногі, узлятала фантанам і абсыпала дажджом. Нарэшце яна так раздурэлася, што абліла Юру з галавы да ног.

— Ай! — спужаўся хлопчык. — Што я цяпер буду рабіць?

— Бяжы да мяне! — паклікала Юру гліна, што ляжала непадалёку. — Мяне дождж размачыў, і ты налепіш сабе цацак.

Прысёў Юра перад глінаю і ўзяўся за работу. Вылепіў ракету, паставіў яе на пляцоўку для запуску. Побач выстрайліся самалёты і самазвалы. Вартаваць ракетадром даручыў кату Цімку і аўчарцы Сігналу, якіх вылепіў пасля.

Зірнуў Юра на свой касцюмчык, уздыхнуў і пабег па вуліцы.

Тут убачыў яго высокі плот і пачаў дражніцца:

— А ты не ведаеш, што я за спінай хаваю?

— Падумаеш, — адказаў Юра, — узлезу на цябе і пагляджу.

— Не, не ўзлезеш. Я высокі.

Падбег Юра да плота і пачаў караскацца.

Узабраўся, сеў, паглядзеў наўкол і сказаў:

— Хто перамог?

— Пабачым, як ты злезеш, — усміхнуўся плот.

— Магу нават саскочыць, — пахваліўся Юра.

— А я цябе не пушчу, — плот учапіўся сучком за Юраву куртачку.

— А я ўсё роўна саскочыў, — адказаў Юра, апынуўшыся на зямлі.

Калі хлопчык сядзеў наверсе, яго ўбачылі каменьчыкі, насыпаныя каля хаты цёткі Даши, і паклікалі да сябе.

— Нам так абрыдла ляжаць на адным месцы. Пагуляй з намі.

Падбег Юра да каменьчыкаў і пачаў падкідаць іх угору. Усім было весела, і кожны

каменьчык спяшаўся хутчэй трапіць у рукі да хлопчыка.

Раптам адзін, самы нецярплівы, вырваўся з пальцаў у Юры і паляцеў зусім не ў той бок. Юра і ахнуць не паспеў — дзынь! Каменьчык разбіў шыбу ў акне цёткі Даши і залящеў у пакой.

Спалохаўся Юра, разгубіўся. Але тут яго выратавалі ногі. Яны самі — хлопчык і вокам не паспеў міргнуць — прынеслі Юру дадому.

— На каго ты падобны! — пляснула рукамі маці.

— Я незнарок, — адказаў Юра.

— Што ж ты цяпер будзеш рабіць? — спытала маці.

— Не ведаю.

— Хіба ты забыўся, чаму я цябе вучыла?

— Не: зрабіў дрэннае незнарок — папраў на добрае знарок.

— Ну дык бярыся за работу.

Юра зняў куртачку, зашыў яе, вымыў, павесіў сушыць, паваксаваў чаравікі, па-

мыўся сам, пераапрануўся і моўчкі падышоў да маці.

— Вось і малайчына! — пахваліла маці. — Але чаму ты такі сумны?

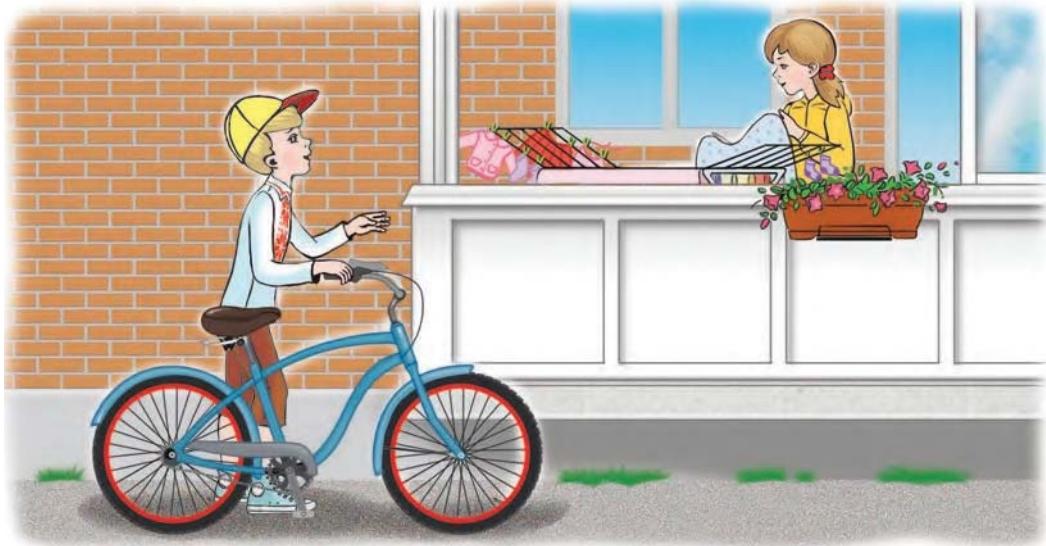
— Эх, — уздыхнуў Юра, — так незнарок усё робіцца. Мама, я да ўсіх Даши павінен схадзіць. У яе шыба разбілася.

1. Як вы разумееце загаловак апавядання? Прыдумайце сваю назvu твору.
2. Прачытайце апошні абзац твора. Як вы разумееце слова Юры?
3. Уявіце сябе героем гэтага апавядання. Як бы вы паводзілі сябе на месцы Юры?
4. Паразважайце, якім мог быць працяг гэтай гісторыі. Як Юра выправіў свой дрэнны ўчынак? Хто дапамог яму?
5. Раствумачце сэнс прыказкі.
  - Бацькоўская слова дарэмна не гаворыцца.
6. Падзяліце апавяданне на часткі згодна з прапанаваным карцінным планам (с. 90) і падрыхтуйце падрабязны пераказ твора.

Запомніце ветлівыя слова і выразы, з дапомагай якіх можна папрасіць прабачэння: «Прабачце, калі ласка!», «Я прашу прабачэння!», «Вельмі шкадую, што нарабіў вам клопату», «Не сярдуйце, прашу вас, так атрымалася», «Даруйце мне, мне вельмі непрыемна», «Даруйце мне, калі ласка, я памыліўся».

ДОМА МАМЕ ПАМАГАЦЬ — НЕ РУКАМИ ПАМАХАЦЬ (Рыгор Барадулін)

— Васілінка, выйдзеш гуляць? — гукнуў дзяўчынку Лянок.

— Не магу! Трэба маме дапамагчы, — адказала Васілінка. — Яна зараз сястрычку пераапранае.

— А мне дазволілі пакатацца на веласіпедзе. Хочаш, дам табе пакатацца? — не сунімаўся Лянок.

Як вы думаеце, пойдзе Васілінка гуляць ці застанецца дапамагаць маме? Як бы вы паступілі на яе месцы?

Пісягі — *тут*: брудныя сляды на стале.

Паслухайце верш і скажыце, ці парадуецца
маці такой дапамозе.

Памочніца

Галіна Каржанеўская

Ледзьве мама ў кватэру —
Да яе спяшае Вера
І дакладвае ёй з ходу
Пра вялікую работу.
— Я вячэру згатавала!
(У муцэ чамусьці зала.)
— Стол я выцерла! (Але
Пісягі на тым стале.)
— Я мяла, як ты вучыла!
(У куце мятулу забыла.)
— Я памыла сарафан!
(У ванне — мора-акіян.)
— Вось якая я чысцюля!
...Разгубілася матуля.
Думу думае: як быць?
Ці хваліць, ці не хваліць?

1. Пра што паведаміла маме Вера?
2. Прачытайце, якія справы па хатній гаспадарцы рабіла Вера і што з гэтага выйшла.
3. Чаму матуля разгубілася? За што можна пахваліць дзяўчынку? Якія парады ёй даць?
4. Падрыхтуйце выразнае чытанне верша.
5. Раствумачце сэнс прыказак.
  - Дзе рукі і ахвота — там вялікая работа.
  - Акуратная работа акуратных людзей любіць.

Разгледзьце малюнак. Прачытайце назvu апавядання на с. 94. Як вы думаеце, якая гісторыя адбылася? Прачытайце твор і параўнайце са сваім меркаваннем перад чытаннем.

З перапúду — *рус.*: от испуга.
Лáзенька — *тут*: ванны пакой.
Шпалéры — *рус.*: обои.

Мышка Пік-Пік прыбірае норку

Людміла Рублеўская

(Урывак з аповесці-казкі
«Прыгоды мышкі Пік-Пік»)

Летам у кватэры, дзе жыла мышка, адбыўся вялікі рамонт. Пік-Пік ледзь перажыла гэтую страшэнную навалу — цэлы тыдзень у доме пахла фарбамі, тупалі незнаёмыя людзі, мэблю перасоўвалі з месца на месца. Асабліва цяжка было прабірацца на кухню. Але ўрэшце ўсё скончылася, і кватэра зрабілася вельмі прыгожай: падлога блішчыць, столь бялюсенькая, на сценах — новыя шпалеры.

Пахадзіла мышка па абноўленых пакоях, пазайздросціла гаспадарам. Вярнулася ў сваю норку і ледзь не заплакала: якое, аказваецца, бруднае і неўладкавáнае яе жытло! Усё шэрае, пыльнае, на падлозе тоўсты слой смецця: агрызкі, шалупінне семачак,

94

цукерачныя абгорткі, шматкі газет. З усяе мэблі — толькі ложак — цукерачная ка-робка.

— Нічога не зробіш, давядзеца прыбіраць!

Ніколі раней на гэты сумны занятак мыш-ка часу не марнавала. «Здаецца, галоўнае — вымыць падлогу. Але насіць у норку ваду цераз усю кватэр... Калі мышка не ідзе па ваду, вада сама павінна прыйсці да мыш-кі», — мудра падумала Пік-Пік.

Усе ў доме спалі. Мышка збегала на кух-ню і ў лазеньку, адварнула краны і, пана-зіраўшы, як вада запаўняе ванну і мыйку, пайшла спаць.

Прачнулася мышка ад холаду. Расплюш-чыла вочы і ўбачыла над сабой столь, якая чамусьці хісталася. Цукерачная каробка — ложак — пагойдвалася пасярод пакоя на хвалях!

— Гвалт! — шэптам сказала мышка, бо голас у яе знік з перапуду.

На шчасце, прачнуўся тата і захацеў на-дзець пантофлі, якія даўно сплылі ў другі кут пакоя. Татавы ногі апусціліся ў халод-ную ваду... Ад татавага ўскрыку прачнуліся

ўсе: і мама, і Веранічка, і кошка Пепіта. Веранічка засмяялася і пачала бегаць па вадзе і ганяць з кута ў кут пантофлі, як маленькія караблі. Мама пабегла перакрываць краны, а тата стаяў босьмі нагамі ў вадзе і шаптаў:
— Гэта канец свету! Вялікі патоп!

Між тым мама перакрыла краны і сабрала анучай з падлогі ваду. Пантофлі і мышкін ложак перасталі пагойдвацца на хвалях, але кватэра не была больш такой чыстай і прыгожай: з мышкінай норкі вымылася столькі смецця, што яно забрудзіла ўсю кватэру.

Мама пачала высвятляць, хто адкрыў краны, і мышка схавалася ў норку. Там было мокра, але незвычайна чыста. Да таго ж адзін з татавых пантофляў заплыў у норку, і мышка прызначыла яго сваёй канапай.

1. Чаму мышка Пік-Пік вырашыла прыбраць у сваёй норцы?
2. Што здарылася з норкай мышкі пасля таго, як яна ад круціла краны з вадой і пайшла спаць?
3. Як бы вы растлумачылі мышцы, што трэба асцярожна абыходзіцца з водаправоднымі кранамі і берагчы ваду?

КРЫНІЧКА БАБУЛІНАЙ І ДЗЯДУЛЕВАЙ ДАБРЫНІ

— Лянок, ты чаго сёння такі ўдачлівы? —
запытала Васілінка.

— Едзем да бабулі і дзядулі на дачу! Ведаеш, Васілінка, у мяне такая цудоўная ба-
буля. Яна цукеркі не любіць. Мне іх аддае,
нават калі яе пачастуюць.

— Ты ўпэўнены, што яна іх не любіць? —
запытала Васілінка.

А вы ведаецце, што любіць ваша бабуля?

Прачытайце апавяданне «Што любіць бабуля?» і скажыце, які адказ вы падтрымліваеце.

Што любіць бабуля?

Алесь Якімовіч

— Дзеці, што любіць наша бабуля? — аднаго разу запыталася мама.

— Наша бабуля на дачы любіць праца-ваць, — сказаў Міхась.

— Наша бабуля ежу любіць гатаваць, — зазначыла Кацярына.

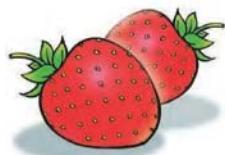
— Наша бабуля ў кватэры любіць прыбіраць, — прагаварыў Пятрусь.

— Наша бабуля любіць нашу ласку, — прамовіла Алеся і прытулілася да бабулі.

1. Якое пытанне задала мама дзецям? Ці лёгка было дзецям адказаць на яго? Чаму вы так думaeце?
2. Прачытайце адказы кожнага з унукаў. Чаму яны выказалі такія думкі?
3. Які з адказаў унукаў вам спадабаўся? Чаму?
4. Як бы вы адказалі на пытанне «Што любіць ваша бабуля?»

Адгадайце загадку.

Пад лісточкам на кусточку
Ў чырвоным каптурóчку
На гародзе вырастала,
Цуда-ягадкаю стала.

Уладзімір Мацвеенка.

Трускáлкі — клубніцы.

Хто з вас дапамагаў вырошчваць клубніцы?

Трускалкі

Уладзімір Мацвеенка

Мы з бабуляй
Каля хаткі
Па вясне
Ўскапалі градкі.
Па расаду
Ўдзвюх хадзілі
І трускалкі
Пасадзілі.
Я палоць
Дапамагала
І вадзіцай
Палівала.

Бабка кажа:
— Заўважай,
Будзе добры
Ўраджай...
А сягоння
Паглядзелі:
Цуда-ягадкі
Паспелі.
Назбірала
Ў сподак я:
— Еш,
Бабулечка мая.

1. Якую працу выконвалі бабуля і ўнучка, каб атрымаць добры ўраджай трускалак?
2. Каго дзяўчынка пачаставала спелымі ягадамі?
3. Як ставіцца ўнучка да бабулі? Падмацуйце свой адказ радкамі з верша.
4. Каго пачаставалі б смачнымі ягадамі вы? Якія слова пры гэтым сказалі б?
5. Ад чыйго імя вядзецца апавяданне ў вершы? Уявіце сябе герояній (героем) верша і выразна прачытайце яго.

Вéснічкі — вузкія дзверцы ў плоце, варотцы.
Неўпрыкмет — непрыкметна; *тут*: нават
і сам не заўважыў.

Раскажыце пра свайго дзядулю. Якія цікавыя
і карысныя справы вы робіце разам з дзя-
дулем?

Як сон знайшлі

Васіль Ткачоў

Дзед Васіль устаў рана, паглядзеў на ўнука, паправіў коўдру, якая спаўзла на падлогу.

— Спі, унучак. А мой сон недзе згубіўся...

Максімка пачуў дзедавы слова, працёр вочы кулачком:

— Дзядуля, а дзе твой сон згубіўся?

— Дзе, пытаеш? Я і сам не ведаю. Ляжу, а не спіцца, усё ўспамінаю розныя здарэнні, перабіраю іх у памяці... А ты чаго не спіш? — хітравата прыплюснуў вочы дзед.

— Не ведаю, — пакруціў галавой Максімка, а потым прапанаваў: — А давай сёння пашукаем твой сон?

— Добра, — згадзіўся дзядуля.

Яны дапамаглі бабулі пакарміць парсючка, курэй, сабаку, а пасля і самі паснедалі.

— Ну што ж, пайшлі, унучак, мой сон шукаць, — узняўся з-за стала дзед Васіль.

Яны выйшлі на двор, узялі кош і пакіравалі на вуліцу. Шырокая вясковая вуліца вывела іх на вузеньку сцежку, якая бегла полем, а потым зварнула ў лес. Там спявалі птушкі. Павольна, быццам на парашуціках, падалі долу першыя жоўтыя лісточкі.

— Дзядуля, глядзі, што я знайшоў! — пахваліўся Максімка і паказаў баравічок.

Грыбоў назбіралі поўны кошык. Дадому лясныя дарункі нёс дзед Васіль. Максімка толькі зрэдку браўся за дужку, падсабляў. Прыйупалі ў вёску, адчулі, што натаміліся. Ды вось цікава: абодва зусім забыліся, чаго хадзілі ў лес. Здаецца, сон шукаць, а назбіралі грыбоў.

Селі на лавачку каля хаты, адпачывашы. Дзед сядзеў-сядзеў ды неўпрыкмет і вочы заплюшчыў — заснуў. Выглянула з веснічак бабуля, убачыла поўны кошык грыбоў, далонямі пляснула ад здзіўлення.

— Цішэй, бабуля, — шэптам папрасіў Максімка. — Дзед сон знайшоў!

1. Як дзядуля растлумачыў унуку, што ён прачнүўся вельмі рана? Што прапанаваў Максімка? Прачытайце па ролях ранішнюю размову дзеда з унукам.
2. Раскажыце, як Максімка з дзедам шукалі дзедаў сон.
3. Якім словамі Максімка папярэдзіў бабулю аб тым, што дзядуля заснуў?

ПРАНЯСІ ПРАЗ ПАКАЛЕННІ ЧАЛАВЕЧНАСЦЬ І СУМЛЕННЕ (Уладзімір Мазго)

— Лянок, адкуль у цябе гэта пілотка?

— Гэта пілотка майго прадзеда. Ён ваяваў з фашыстамі, быў разведчыкам.

— А адкуль ты ведаеш? — пацікавілася Васілінка.

— Мне бабуля і тата расказвалі.

— А дай мне памераць пілотку, — папрасіла Васілінка.

— Глядзі, акуратна, — папярэдзіў Лянок. — Мне дазваляюць яе надзець толькі ў Дзень Перамогі 9 Мая. У памяць аб прадзеду. Мы яе вельмі беражом.

Спытайце ў сваіх бацькоў, бабулі ці дзядулі, хто з вашых родных і сваякоў удзельнічаў у Вялікай Айчыннай вайне.

Фрэнч — прыталеная куртка ваеннага крою.

Паслухайце верш. Пра якое свята ў ім гаворыцца?

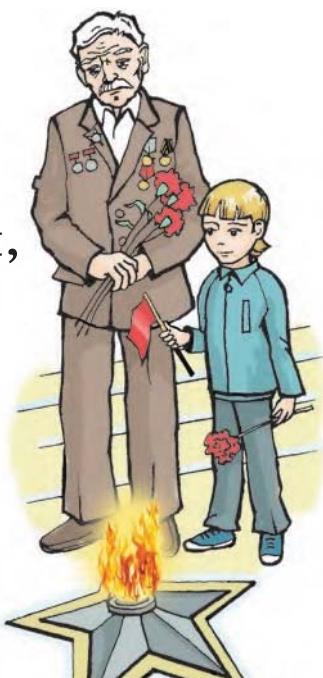
Праўнук Перамогі

Іван Муравейка

Іду я з пра́дзедам сваім,
Іду на свята Перамогі.
Дзядуля ў фрэнчы франтавым,
Даўно пажу́хтым,
Ды зусім
Не пацямнелі ўзнагароды —

І ордэны, і медалі
Блішчаць на сонейку, як зоры,
Нібыта іх яму далі
Не шмат гадоў таму, а ўчора.

Яны рассказваюць аб тым,
Як ваяваў савецкі воін,
Як праз агонь, ваду і дым
За родны край у бой ішоў ён.

Іду з дзядулем крок у крок
Да Вечнага агню святога.
Усе глядзяць на мой сцяжок:
Ён — праўнук Сцяга Перамогі.

1. Хто з'яўляецца дзейнымі асобамі верша?
2. Куды ідуць хлопчык з прадзедам?
3. Пра што рассказываюць узнагароды на франтавым фрэнчы дзядулі? Прачытайце.
4. Як вы разумееце сэнс апошняга чатырохрадкоўя верша?
5. Якія думкі, пачуцці абўдзіў у вас гэты твор?
Навучыцеся чытаць верш выразна, урачыста.

Мінула ўжо шмат гадоў з Дня Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне. Мы павінны заўсёды паважаць ветэранаў і памятаць пра тое, што яны вызвалілі нашу зямлю ад ворага.

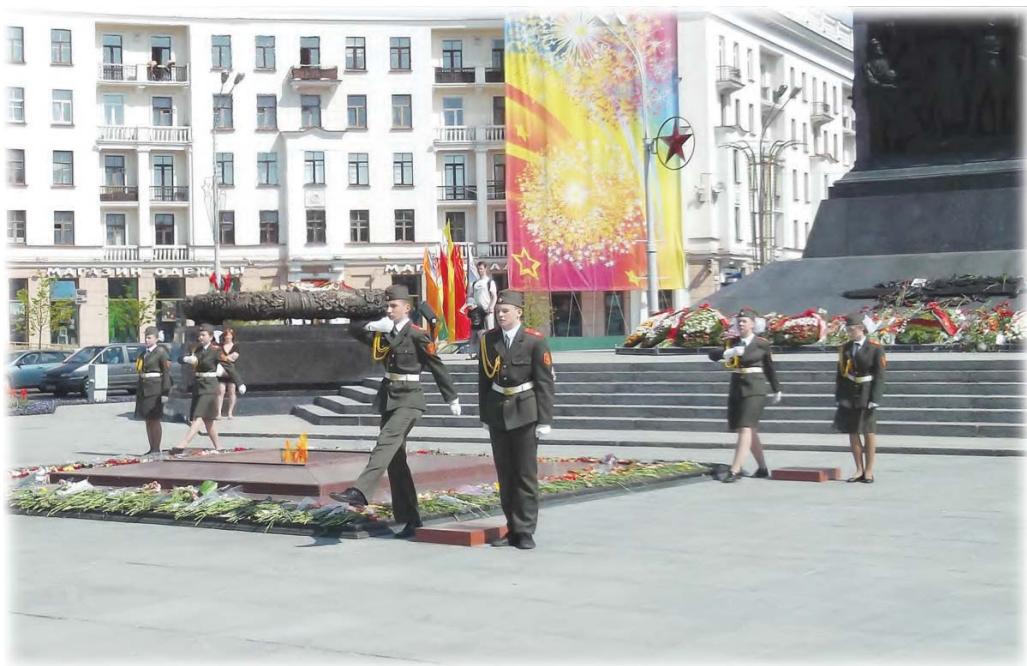
А сустрэнеш дзядулю старога,
Пакланіся яму, гэта ён
Ваяваў, каб прыйшла Перамога
І быў мірны наш дзень і наш сон.

Mihas' Paznjačoŭ.

На плошчы Перамогі ў Мінску ўстаноўлены велічны помнік воінам і партызанам, якія загінулі ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Каля абеліска гарыць Вечны агонь. У святочныя дні вучні нясуць каля яго ганаровую вахту.

Даведайцеся, якія помнікі героям Вялікай Айчыннай вайны ёсць у вашай мясцовасці. Раскажыце, як захоўваецца памяць пра воінаў і мірных жыхароў, што загінулі ў вайну.

ТЫ, МОЙ ТАТА, САМЫ ЛЕПШЫ

Прачытайце прыказкі.

- Не так лёгка зрабіць, як сказаць.
- Нічога само не зробіцца.
- Рабі не тады, калі хочаш, а калі можаш.

Як чалавек павінен ставіцца да працы? Якія якасці харектару спатрэбяцца, каб выкананецца заданне? Выберице патрэбныя слова для адказу: *настойлівасць, гультайства, цярпенне, працавітасць, лянота, упэўненасць, дасціпнасць, хітрасць*.

Касавіца — час пакосу травы.

Прачытайце апавяданне і скажыце, якое слова аўтар называе чароўным.

Чароўнае слова

Міхась Даніленка

Стасікаў бацька працуе трактарыстам. Цяпер, як пачалася касавіца, яго трактар цягне па лузе счэп касілак. Яны стракоча-

чуць і пакідаюць за сабой шырокую паласу вы́кашанай травы. Стасік, які прынёс бацьку абед, сядзіць пад кустом у цяньку і адмахваеца ад аваднёў. Яны злосна гудуць ля хлопчыка, кру́цяцца — спрабуюць укусіць за руку, за потную шчаку. Хутчэй бы бацька ішоў!

А той робіць новы круг, праязджае паўз сына і прыветліва махае рукой.

— Ці скора, татка? — стараючыся перакрычаць шум матора, гукае Стасік.

— Скора, сын! Скора.

— Дранікі і боршч астынуць, — гаворыць Стасік. — А мама накáзвала, каб абед адразу еў.

Нарэшце, зрабіўшы яшчэ адзін круг, бацька спыняе трактар. Ён сыходзіць з машины, выцірае потны лоб і спяшаеца ў цянёк да куста крушыны, дзе чакае Стасік.

— Стаміўся? — пытаеца Стасік.

— Стаміўся, — прызнаеца бацька. — Ды я, брат, знаю чароўнае слова. Яно як рукой стому здымае.

Стасік усхопліваеца, садзіцца на кукіш-кі і здзіўлена глядзіць на бацьку.

— А што ж гэта за слова такое?

Бацька з апетытам сёrbae боршч. Запівае дранікі малаком і, як на дарослага, глядзіць на сына.

— А слова тое чароўнае — «трэба». Я вось ведаю: трэба скасіць усю дзялянку. Сам раз падрамлю трохі. А ты павартуй, паглядзі, каб ніхто да машыны не падыходзіў.

Сон зморвае і Стасіка, хіліцца да каленяў галава. Але ён не спіць: помніць бацькава чароўнае слова.

1. Кім працуе тата Стасіка? Што ён рабіў, калі сын прынёс яму абед?
2. Якое слова бацька лічыць чароўным? Як вы думаецце, у чым заключаеца яго незвычайная моц?

3. Знайдзіце і прачытایце ўрывак, з якога можна зразумець, што Стасік навучыўся выкарыстоўваць гэта чароўнае слова.
4. Успомніце і расскажыце, калі і вам дапамагло чароўнае слова *трэба*.
5. Прывядзіце прыклады жыццёвых сітуацый, у якіх людзі выкарыстоўваюць гэта слова.

АБМЯРКОЎВАЕМ ПРАЧЫТАНАЕ

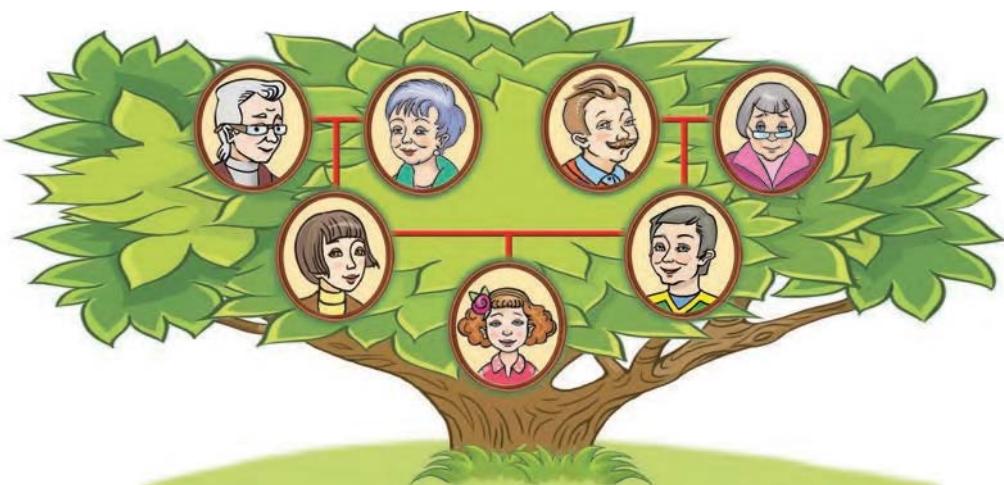
1. Прачытайце ўрыўкі з твораў. Успомніце назвы твораў, з якіх яны ўзяты.
  - а) ...Разгубілася матуля.
Думу думае: як быць?
Ці хваліць, ці не хваліць?
  - б) Падбег Юра да каменъчыкаў і пачаў падкідаць іх угору. Усім было весела, і кожны каменъчык спяшаўся хутчэй трапіць у рукі да хлопчыка.

- в) Іду з дзядулем крок у крок
Да Вечнага агню святога.
Усе глядзяць на мой сцяжок:
Ён — праўнук Сцяга Перамогі.

2. Разгледзьце выявы лялек. Знайдзіце ў раздзеле творы, якія вам спадабаліся, і выразна прачытайце па ролях, нібы ўдзельнічаеце ў спектаклі тэатра лялек.

 Радавóд — гэта гісторыя кожнай сям'і, роду, якую можна ўявіць у выглядзе незвычайнага дрэва.

Жыватворнаю музыкай лета
заварожана ўсё навакол.

Міхась Пазнякоў.

КОЛЕРЫ ГОДА. ЛЕТА

Чэрвень. Чарнеюць чарніцы,
і чырванеюць суніцы.

Лета, ліпень.
Лінуў лівенъ.
Пахнуць ліпы і маліны.

Жняцы на ніве,
жне жыта жнівенъ.

Васіль Жуковіч.

СВЕТ ПЯШЧОТАЮ СОНЦА САГРЭТЫ (Міхась Пазнякоў)

Чэрвень і Сонейка

Клаўдзія Каліна

Бегае Чэрвень з сáменькага ранку і да вечара па садах, палях, лясах, і ні ўпынку, ні адпачынку яму няма. Усюды трэба паспесь, усё даглéдзець.

Не паспей абабéгчы ўсе сады, паглядзець, ці добрая завязь на дрэвах, як на поле пárá: на жыта зірнуць, падрасціць лён, каб даўжэйшы рос, папрасіць, каб Вецер прыгнаў хмару з дажджом ды астудзіў ад спякоты зямлю...

А тут яшчэ трэба ў лес завітаць, даглéдзець сунічкі, павярнуць іх да Сонейка, каб сокам наливаліся. А Сонейка ўжо на схіле, хутка і вечар...

— Ох, які кароткі дзень! — скáрдзіцца Чэрвень. — Сонейка, памажы мне, свяці даўжэй.

Сонейка слухае Чэрвеня і кожныя суткі ўсё болей прыбаўляе дня.

Чэрвень за дзень усюды пабывае: паглядзіць, як у лесе даспяваюць сунічкі, загляне ў вожыкаву схованку, пацікáвіцца, як гаду́юцца малыя важаняткі, і ў гнёзды птушыныя зазірне. Так за турботамі не заўважае, як бяжыць час. І вось чутна, як звіняць на лузе косы, пачалася касавіца... Новыя клопаты ў Чэрвеня.

— Сонейка, будзь ласкова, прыбаў яшчэ дня! Людзям сена трэба высушыць, — просьціць зноў Чэрвень.

Сонейка слухала Чэрвеня, прыбаўляла дня, прыбаўляла ды і перастала.

— Усё! — кажа. — Болей не магу прыбаўіць ні хвілінкі... Ночка кры́гудзіцца, зусім кароценькая стала. Не паспее згаснуць неба на заходзе, як ружавее на ўсходзе!

— І за гэта дзякую! — кажа Чэрвень. — І так ты мне памагло. Я і садавіну падгадаваў, я і жыта вы́каласіў, і лён падрасціў,

і ягады сокам наліў... І шмат іншай работы зрабіў. Не сорам майму брату Ліпеню будзе ў вочы глянуць.

Вось чаму ў Чэрвеня самы доўгі дзень і самая кароткая ноч. Гэта Сонейка дружыць з Чэрвенем і памагае яму.

1. Хто з'яўляецца героямі гэтай казкі? Якія рэальныя падзеі ў ёй адлюстраваны?
2. Прачытайце, якую працу выконваюць людзі ў чэрвені.
3. Раствумачце сэнс прыказкі.
  - Чэрвень не гуляе, ураджай люляе.
4. Знайдзіце слова і выразы, якія характарызуюць месяц чэрвень як жывую істоту.

Адгадайце загадку.

Што за такія чатыры пары,
Што за такія чатыры сястры:
Першая — назбірае вады,
Другая — арэ і сее,
Трэцяя — росціць рупліва плады,
Чацвёртая — есці ўмее?

Уладзімір Мацвеенка.

Колеры года

Іван Муравейка

— Самы прыгожы —
Колер зялёны, —
У маі шапталі
Бярозы ды клёны.

— Самы гарачы —
Золата колер, —
Улетку звінела
Жытнёвае поле.

— Самы ярчэйшы —
Колер чырвоны, —
Увесень рабіна
Шумела штодзённа.

— Самы бліскучы —
Колер бялюткі, —
Спявала зіма
Ў завеевы дудкі.

А дзеці сказалі
Прасторам і сонцу:
— Усе колеры года
Мы любім бясконца!

1. Чаму бярозы і клёны шапталі, што самы прыгожы — колер зялёны? Як можна пачуць іх шэпт?
2. Які колер лічыць самым прыгожым жытнёвае поле? Чаму?
3. Які колер самым яркім назвала рабіна? Чаму?
4. Як назвала белы колер зіма? Чаму? Як вы разумееце сэнс выразу «спяваць у завеевы дудкі»? Паспрабуйце апісаць словамі зімовую песню завірухі.
5. Прачытайце, што сказалі пра колеры года дзеці. Чаму яны не сталі вылучаць сярод колераў самыя лепшыя?
6. Якія колеры года вы лічыце самымі прыгожымі? Чаму?
7. Апішыце словамі малюнкі, якія вам захацелася намаліваць да кожнай часткі верша.

ХОДЗІЦЬ ЛЕТА ПА ПАЛЯХ, ПА РАСКВЕЧАНЫХ ЛУГАХ (Ніна Галіноўская)

— Лянок, а ты ўпэўнены, што зараз можна лавіць рыбу? — кпіла Васілінка з Лянка.

— Канечне, можна, я ў таты запытаўся. Ён ведае дакладна, — адказаў Лянок. — А ты, Васілінка, што робіш? — не адрываючы позірку ад паплаўка, запытаўся Лянок.

— Збіраю лекавыя расліны: трывпутнік, рамонак... а вось трапіўся зверабой, — адказала Васілінка.

Якія расліны збіраецце вы, калі бываеце на прыродзе? Чаму не заўсёды яны доўга радуюць нас сваёй прыгажосцю?

Слёзы лілеі

Фама Рамашка

Цёплы ліпеньскі дзень. Свеціца яркае сонейка. Святланка прыйшла на рэчку. Падабаецца ёй сядзець на беразе, назіраць, як кружаць над беласнежнымі лілеямі сінекрылыя стракозы.

— На вось, мой падарунак, — падышоў да яе незнаёмы хлопчык і падаў некалькі лілэй.

— Не трэба было іх ірваць! — сказала дзяўчынка.

— Знайшла што шкадаваць, — сказаў хлопчык. — Вунь колькі іх у рэчцы!

— Без іх жа стане зусім сумна і мне, і стракозам. Ды і сонейку таксама.

— Як, сонейку? — здзвіўся хлопчык.

Зразумела Святланка, што хлопчык нічога не ведае пра рачных прыгажунь.

— Калі свеціца сонейка — цвітуць і лілеі. Дораць усім сваю прыгажосць. І матылькам, і стракозам. Усім, хто бывае тут, — растлумачвала дзяўчынка. — А пойдзе дождж — яны згортваюць свае белыя пя-

лёсткі і знікаюць пад вадой. Чакаюць, пакуль сонейка не з'явіцца зноў. Сумна тады на рэчцы...

Слухаў хлопчык дзяўчынку, а побач на траве ляжалі завялыя лілеі. З белых пялёткаў сцякалі чыстыя кропелькі рачной вады. Хлопчыку здавалася, што гэта слёзы лілеі.

1. Якія пачуцці выклікаў у вас твор?
2. Знайдзіце і прачытайце радкі, якія харектарызуюць Святланку як назіральнью, добрую, клапатлівую дзяўчынку.
3. Што прынёс Святланцы хлопчык у падарунак? Ці парадавала гэта дзяўчынку? Чаму?
4. Як вы зразумелі галоўную думку твора?
5. Навучыцесь чытаць апавяданне па ролях.

Адгадайце загадку.

Я ў людзей шмат не бяру,
Болей радасць ім дару.

Я твой сябра ва ўсе часіны года.
Хто ж такая? Родная ... .

о *p* п
d а р
ы

Mікола Чарняўскі.

Як вы думаеце, што значыць быць уважлівым да прыроды чалавекам? Паразважайце, як людзі павінны адносіцца да прыроды. Як патрэбна паводзіць сябе ў лесе, парку, каля ракі?

Калектыўна прыдумайце правілы паводзін чалавека ў прыродзе. Пачніце так: «Выхаваны чалавек ніколі не ..., таму што ...».

 Прачытайце пачатак апавядання «Слёзы лілеі» яшчэ раз і складзіце свой працяг твора.

 Пры́зба — невысокі, звычайна земляны насып уздоўж сцяны хаты, зроблены для ўцяплення памяшкання.

Гутарка асоту з крапівою

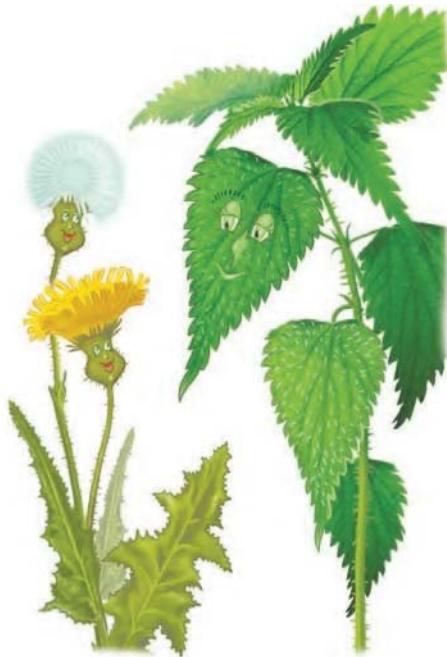
— Што ты раўняешся са мною? — крычала крапіва асоту. — Нічога ты не робіш; ніхто цябе не ведае; расцеш недзе ў полі сярод аўсоў. Вось я так увіхаўся: таго крапіва пацалуе, хто крапіву згатуе. Кожны крапіву ведае, кожны ўспамінае, на кожным пад-

ворку расту я. Глядзі,
ужо аж да прызбаў пад-
паўзла.

— Як жа, — адазваў-
ся стары асот, — я расту
далей, бачаць мяне лю-
дзі радзéй, але, мусіць,
мае шпількі дык даўжэй
помняць ад крапіўкі.

Якраз на той час пад-
слухала іх гутарку ма-
лая Марута і кажа:

— Не хваліцесь: абое вы рабое! Матулька
казала, што вас абодвух з карэннем выдзера.

Паводле Цёткі.

1. Чым хваліця крапіва і асот?
2. Што сказала асоту і крапіве Марута?
3. Як вы разумееце выраз «абое вы рабое»?
4. Паразважайце, людзей якога характеру
аўтар мае на ўвазе пад вобразамі асоту
і крапівы.
5. Якая галоўная думка казкі?

ДОРАЦЬ ДЗЕЦІ ЛЕТУ ЎСМЕШКІ (Ніна Галіноўская)

Адгадайце загадку.

Дом-палац стаіць высокі.
Нашых ведаў там вытокі.
Радасць свеціцца наўкола.
Ну, вядома, гэта ... .

Уладзімір Мазго.

o ^K _l ^ш _a

Памяркоўны — падатлівы, які лёгка прыстасоўваеца да іншых людзей.

Хвіля — хвіліна.

Шкóльны пляц — пляцоўка каля школы.

Развітаемся, званок!

Мар'ян Дукса

Сёння ў нас апошні ўрок —
ты звіні даўжэй,
званок,
доўга, радасна звіні
жаўранкам увышыні.
Зычна, весела, заўзята
абвясці пра наша свята.

Колькі раз ты
гучна-гучна
на заняткі клікаў вучняў —
далятаў і да сталоўкі,
і да шумнай спортпляцоўкі.
Але ты, званок, штораз
памяркоўным быў да нас —
зноў жа, зноў
праз колькі часу
расчыняў ты дзвёры класа,
нас пускаў
на хвіляў пяць
на шырокі школы пляц.

Не вятрамі, не шпакамі —
год агучаны званкамі.
Сёння ў нас апошні ўрок —
развітаемся, званок!
Падары расстанне гэта,
звонка выпускціўшы ў лета.
Сам жа, сцішаны, у зморы
спі спакойна ў калідоры.

1. Які настрой пакінуў вам верш? Ад чыйго імя вядзеца размова ў вершы? Да каго звяртаюцца вучні?
2. Пра якое развітанне і якое свята гаворыцца ў вершы? Як вы разумееце сэнс сказа «Падары расстанне гэта, звонка выпускціўшы ў лета»?
3. Растворыцце сэнс сказа «Не вятрамі, не шпакамі — год агучаны званкамі».
4. Знайдзіце ў вершы сказы, у якіх вучні ўспамінаюць сваё штодзённае школьнай жыццё на працягу навучальнага года.
5. Успомніце і расскажыце пра самыя цікавыя моманты з вашага школьнага жыцця ў гэтым навучальным годзе. Каму і за што вы хадзілі б падзякуваць?

АБМЯРКОЎВАЕМ ПРАЧЫТАНАЕ

1. Адгадайце загадку.

Усіх ён кліча на ўрок
Наш залівісты ... .

к_зонав

Успомніце назvu твора, у якім распавядаецца пра школьны званок. Выразна прачытайце яго.

2. Прачытайце ўрывак з верша. Да чаго заклікае аўтар верша?

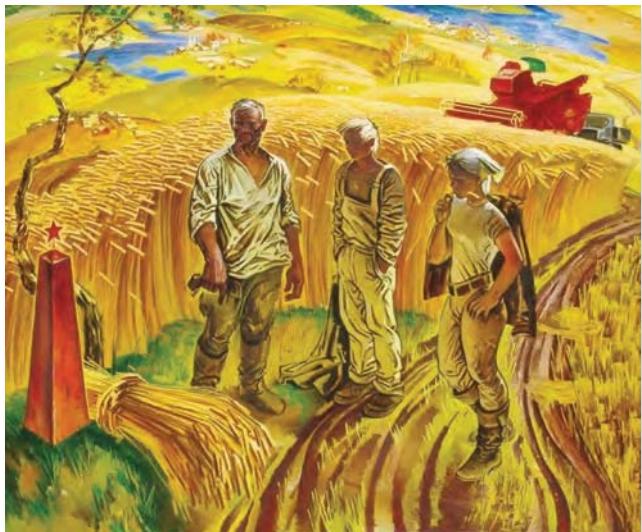
Стварай сваё,
ды беражы, што ёсць.
Дужэй між птушак,
песень і цяпла.

А разум, дабрату і прыгажосць
табе прырода родная дала.

Данута Бічэль.

Успомніце назвы твораў з розных раздзелаў вучэбнага дапаможніка, якія вучаць берагчы прыроду. Падрыхтуйце выразнае чытанне аднаго з іх.

3. Разгледзьце карціну Мая Данцыга «Спадчына». Якім настроем яна прасякнута? Знайдзіце ўрыўкі з твораў раздзела, якія можна было б прайлюстраваць з дапамогай гэтай карціны.

4. Адгадайце загадку. Раскажыце, якія кнігі і часопісы вы любіце чытаць у бібліятэцы.

Там, у сонечных свяtlіцах,
Дрэмлюць кніжкі на паліцах.
Кнігалюб, казалі мне,
Гэты дом не абміне.

акэмяілбіб

Уладзімір Мацвеенка.

— Лянок, зусім хутка скончыцца навучальны год. Наперадзе — вясёлае лета! Я буду на дачы разам з мамай вырошчваць кветкі, маляваць. У цябе якія планы?

— Я буду катацца на веласіпедзе, гуляць у футбол, падарожнічаць разам з бацькамі.

— А чытаць кнігі?

— Так, Васілінка, каб даведацца шмат новага, давай будзем не толькі адпачываць, але і чытаць цікавыя, мудрыя кнігі.

Цудоўнага адпачынку і цікавых сустрэч з новымі кнігамі, сябры!

СПІС КРЫНІЦ, ВЫКАРЫСТАНЫХ У ДЗВЮХ ЧАСТКАХ

Акрайчык : чытанка для 1—2-х кл. / уклад. Г. Каржанеўская, М. Яфімава. — Мінск : Народная асвета, 1995.

Беларуская дзіцячая літаратура : хрэстаматыя / аўт.-уклад. М. Ф. Шаўлоўская. — Мінск : Юніпрэс, 2003.

Бензярук, Р. М. Патапка і яго сябры : казкі : для дашк. і мал. шк. узросту / Р. М. Бензярук. — Мінск : Беларуская Энцыклапедыя імя П. Броўкі, 2013.

Вольскі, А. В. Літаратурнае чытанне : падруч. для 2-га кл. устаноў агул. сярэд. адукцыі з рус. мовай навучання / А. В. Вольскі, І. А. Гімпель. — Мінск : Нацыянальны інстытут адукцыі, 2012.

Вясёлка : вершы, апавяданні, казкі. — Мінск : Юнацтва, 1981.

Вясёлка : вершы, апавяданні, казкі, п'есы, песні / уклад. М. А. Малаяўка, М. М. Чарняўскі. — Мінск : Мастацкая літаратура, 2007.

Вяснянка : вершы, апавяданні, казкі беларускіх пісьменнікаў. — Мінск : Юнацтва, 1983.

Галіноўская, Н. В. Гусіны капялюш : вершы, казкі, загадкі / Н. В. Галіноўская. — Мінск : Юнацтва, 1994.

Галубовіч, Я. Дзівосы роднай прыроды / Я. Галубовіч. — Мінск : Пачатковая школа, 2012.

Грачанікаў, А. Зорны палёт : вершы і казкі : для дзяцей дашк. і мал. шк. узросту / А. Грачанікаў. — Мінск : Юнацтва, 1988.

Даніленка, М. П. Як дажджы памірліся : апавяданні, казкі : кн. для дзяцей мал. шк. узросту / М. Даніленка. — Мінск : Народная асвета, 2013.

Жуковіч, В. А. Гуканне вясны : вершы, казкі, загадкі : для мал. шк. узросту / В. А. Жуковіч. — Мінск : Юнацтва, 1992.

Жывая кніга прыроды / уклад. І. С. Марачкіна ; пад рэд. Я. Р. Лецкі. — Мінск : Бацькаўшчына, 1997.

Зэкаў, А. Кенгуру ці кенгура? / А. Зэкаў. — Мінск : Народная асвета, 2013.

Зярнітка : вершы, апавяданні, казкі, загадкі, прыпеўкі, калы-ханкі, гульні, прымаўкі, прыказкі, хуткагаворкі / уклад. З. І. Кустава, В. А. Салаўёва. — Мінск : Мастацкая літаратура, 2014.

Крынічка : чытанка : для дашк. і мал. шк. узросту / уклад. Р. М. Міронава. — Мінск : Юнацтва, 2000.

Малышок : чытанка : для дашк. узросту / уклад. Р. М. Міронава. — Мінск : Юнацтва, 1999.

Малаяўка, М. А. Пачынайце дзень з усмешкі : вершы, казкі, пачешкі, загадкі : кн. для дзяцей мал. шк. узросту / М. А. Малаяўка. — Мінск : Народная асвета, 2013.

Мая зямля. Жывапіс беларускіх мастакоў : альбом. — Мінск : Мастацтва, 1996.

Муравейка, І. Куды ні пойдзеш — цуды знайдзеш / І. Муравейка. — Мінск : Юнацтва, 2001.

Незабудкі : вершы : для мал. шк. узросту / уклад. У. І. Карызна, Я. І. Хвалей. — Мінск : Юнацтва, 2000.

Пагуляем у алфавіт : казкі, вершы, загадкі, скорагаворкі : дапам. для настаўнікаў пач. кл. / склад. А. М. Якімовіч. — Мінск : Адукацыя і выхаванне, 2012.

Помоги природе! : стихи для детей мл. и сред. возраста / сост. В. В. Свирелин, Н. Ф. Церцек. — Минск : Ковчег, 2002.

Рамашка, Ф. Жывы барометр / Ф. Рамашка. — Мінск : Юнацтва, 1986.

Солахаў, А. В. Падарожжа ад А да Я : дапам. для настаўнікаў устаноў агул. сярэд. адукацыі з беларус. і рус. мовамі навучання / А. В. Солахаў. — Мінск : Зорны Верасок, 2012.

Хрэстаматыя па беларускай дзіцячай літаратуры : вучэб. дапам. / склад. М. Ф. Шаўлоўская. — Мінск : Вышэйшая школа, 1989.

Цвіце верас : вершы, апавяданні, казкі : для мал. шк. узросту / уклад. А. В. Вольскі. — Мінск : Юнацтва, 1987.

Чарняўскі, М. М. Колькі ў сонейка сяброў! : апавяданні-гумарынкі, вясёлыя вершы, скорагаворкі, лічылкі, загадкі, казкі, песні : для мал. шк. узросту / М. М. Чарняўскі. — Мінск : Народная асвета, 2013.

Читаем детям : хрестоматия : пособие для педагогов учреждений дошк. образования : в 3 т. / сост. : А. И. Саченко, Л. А. Саченко, Л. А. Смаль. — Минск : Экоперспектива, 2015.

Яленскі, М. Г. Беларуская мова ў 1-м класе : дапам. для настаўнікаў / М. Г. Яленскі, Т. М. Шылько. — Мінск : Народная асвета, 1995.

З М Е С Т

УРОКІ ЖЫЩЦЯ	3
Усё свой час мае	4
Хлопчык і лётчык (<i>Янка Купала</i>)	5
Хто пачынае дзень? (<i>Эдзі Агняцвет</i>)	7
Добра га ніколі не замнога	9
Чатыры пажаданні (<i>Васіль Вітка</i>)	9
Хто самы добры? (<i>Аляксей Якімовіч</i>) ...	11
Сказаць лёгка, зрабіць цяжка	14
Куплённая груша (<i>Іван Муравейка</i>)	15
Жук і слімак (<i>Максім Танк</i>)	19
Пры сонейку цёпла, пры мамцы добра	22
Самая лепшая (<i>Уладзімір Карызна</i>)	22
Самы лепшы малюнак (<i>Васіль Хомчанка</i>)	24
Якая гаспадыня, такі і парадак	26
Варона і рак (<i>Паводле Вацлава Ластоўскага</i>)	26
Абмяркоўваем прачытанае	28
КЛОПАТ ПРА ТЫХ, ХТО НАВОКАЛ	29
Усё роднае, жывое ты шануй і беражы	30
Пацеркі на снезе (<i>Фама Рамашка</i>)	30
Венікі (<i>Васіль Хомчанка</i>)	33

Хай зямля квітнє краскамі (<i>Васіль Жуковіч</i>)	36
Ландыш (<i>Міхась Пазнякоў</i>)	37
Кветкі (<i>Вісарыён Гарбук</i>)	38
 За акном гамоніць ранне галасістым	
шчабятаннем (<i>Ніна Галіноўская</i>)	42
Шпачынае гняздо (<i>Міхась Пазнякоў</i>) ...	43
Добрыя дзеці (<i>Алесь Гарун</i>)	46
 Добрыйм будзь! І чулым будзь!	
(<i>Генадзь Пашкоў</i>)	48
Безбілетная падарожніца (<i>Артур Вольскі</i>)	49
Грыбы (<i>Артур Вольскі</i>)	52
Абмяркоўваем прачытанае	54
 КОЛЕРЫ ГОДА. ВЯСНА	57
 Годзе, сняжынажкі, сыпацца з неба!	
(<i>Янка Журба</i>)	58
Сварба (<i>Паводле Цёткі</i>)	59
Песня аб вясне (<i>Якуб Колас</i>)	62
 Хай снег, хай мароз — у вясновым падлеску	
красуюць блакітныя кветкі — пралескі	
(<i>Паліна Грынчанка, Алена Церашкова</i>)	64
Першы колер вясны (<i>Фама Рамашка</i>) ...	65
Пралеска (<i>Вера Вярба</i>)	67

Рады мы вясну сустрэць, просім сонца край каханы абудзіць і абагрэць (<i>Зоська Верас</i>)	69
Прылёт птушак (<i>Паводле Якуба Коласа</i>)	70
Вясенняя раніца (<i>Міхась Чарот</i>)	74
Як вясна прыйшла ў гаі, разбудзіла ручай і паклікала ізноў птушак з выраю дамоў (<i>Максім Танк</i>)	75
Птушыны інтэрнат (<i>Яраслаў Пархута</i>)	76
Абмяркоўваем прачытанае	79
СЯМ'Я — ПРЫТУЛАК ДАБРЫНІ	83
I дарослыя, і дзецы — усе суседзі па Сусвеце (<i>Уладзімір Мазго</i>)	84
Дзіцячыя мары (<i>Тадзіяна Кляшторная</i>)	84
Незнарок і знарок (<i>Вісарыён Гарбук</i>) ...	85
Дома маме памагаць — не рукамі памахаць (<i>Рыгор Барадулін</i>)	91
Памочніца (<i>Галіна Каржанеўская</i>)	92
Мышка Пік-Пік прыбірае норку (<i>Людміла Рублеўская</i>)	94
Крынічка бабулінай і дзядулевай дабрыні ...	97
Што любіць бабуля? (<i>Алесь Якімовіч</i>) ...	98
Трускалкі (<i>Уладзімір Мацвеенка</i>)	99
Як сон знайшлі (<i>Васіль Ткачоў</i>)	101

Пранясі праз пакаленні чалавечнасць і сумленне (<i>Уладзімір Мазго</i>)	104
Праўнук Перамогі (<i>Іван Муравейка</i>) ...	105
Ты, мой тата, самы лепшы	108
Чароўнае слова (<i>Міхась Даніленка</i>)	108
Абмяркоўваем прачытанае	111
КОЛЕРЫ ГОДА. ЛЕТА	113
Свет пяшчотаю сонца сагрэты (<i>Міхась Пазнякоў</i>)	114
Чэрвень і Сонейка (<i>Клаудзія Каліна</i>) ...	114
Колеры года (<i>Іван Муравейка</i>)	117
Ходзіць лета па палях, па расквеченых лугах (<i>Ніна Галіноўская</i>)	119
Слёзы лілеі (<i>Фама Рамашка</i>)	120
Гутарка асоту з крапівою (<i>Паводле Цёткі</i>)	122
Дораць дзееці лету ўсмешкі (<i>Ніна Галіноўская</i>)	124
Развітаемся, званок! (<i>Мар'ян Дукса</i>) ...	124
Абмяркоўваем прачытанае	127
<i>Спіс выкарыстаных крыніц у дзвюх частках</i>	130
	135

(Назва ўстановы адукацыі)

Навучальны год	Імя і прозвішча вучня	Стан вучэбнага дапаможніка пры атрыманні	Адзнака вучню за карыстанне вучэбным дапаможнікам
20 /			
20 /			
20 /			
20 /			
20 /			

Вучэбнае выданне

**Антонава Надзея Уладзілаваўна
Буторына Ірына Аляксандраўна
Галяш Галіна Аксеньеўна**

ЛІТАРАТУРНАЕ ЧЫТАННЕ

Вучэбны дапаможнік для 2 класа
ўстаноў агульнай сярэдняй адукаты
з рускай мовай навучання

У дзвюх частках
Частка 2

2-е выданне

Нач. рэдакцыяна-выдавецкага аддзела С. П. Малаяўка
Рэдактар Т. У. Прымачонак. Маастацкі рэдактар З. П. Болцікава
Маастацкі У. А. Пратасеня, Д. А. Кааралькова, Н. І. Іванчык, В. У. Фралова
Камп'ютарная вёрстка І. У. Шутко. Карэктары Д. Р. Лосік, Г. М. Мазіна

Падпісана ў друк 31.08.2021. Фармат 70×90/16. Папера афсетная.

Друк афсетны. Ум. друк. арк. 9,95. Ул.-выд. арк. 4,09+0,4.

Тыраж 121 235 экз. Заказ

Навукова-метадычна ўстанова «Нацыянальны інстытут адукаты»
Міністэрства адукаты Рэспублікі Беларусь. Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі
выдаўца, вытворцы, распаўсюджвалніка друкаваных выданняў
№ 1/263 ад 02.04.2014. Вул. Каарала, 16, 220004, г. Мінск

Адкрытае акцыянернае таварыства «Паліграфкамбінат імя Я. Коласа».

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы,
распаўсюджвалніка друкаваных выданняў № 2/3
ад 10.09.2018. Вул. Каржанеўская, 20, 220024, г. Мінск